

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Haraldsson

Produktansvaret gentemot
konsumenter -
En komparativ undersökning
mellan USA och Sverige

Examensarbete
30 högskolepoäng

Eva Lindell Frantz

Skadeståndsrätt

HT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Presentation av ämnet	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Disposition	10
2 PRODUKTANSVARET I ALLMÄNHET	12
2.1 Inledning	12
2.2 Sverige	13
2.2.1 Ansvarsgrunderna	13
2.2.2 Produktansvarslagens tillkomst	13
2.3 USA	15
2.3.1 Ansvarsgrunderna	15
2.3.2 Det strikta ansvarets tillkomst	15
3 STRIKT PRODUKTANSVAR I SVERIGE	17
3.1 Förutsättningar	17
3.1.1 ”Produkt”	17
3.1.2 Säkerhetsbrist	17
3.1.3 Ersättningsgilla skador	19
3.2 Ersättningsnivån	21
3.3 Ansvarssubjekten	22
3.4 Bevisbörda och beviskrav	24
3.5 Ansvarsfrihetsgrunder	25
3.6 Framtiden	26

4	STRIKT PRODUKTANSVAR I USA	27
4.1	Förutsättningar	27
4.1.1	”Produkt”	27
4.1.2	Unreasonable dangerous	27
4.1.3	Ersättningsgilla skador	29
4.2	Ersättningsnivån	32
4.3	Ansvarssubjekten	34
4.4	Bevisbörda och beviskrav	36
4.5	Ansvarsfrihetsgrunder	37
4.6	Framtiden	38
5	DOMSTOLSFÖRFARANDET I USA OCH SVERIGE	39
6	ANALYS	40
6.1	Likheter	40
6.2	Skillnader	40
6.3	Konsumentskyddets omfattning och konsekvenser av produktansvarets uppbyggnad	44
6.4	Avslutande kommentarer	45
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	46

Summary

The main purpose of this essay is to describe and compare the strict product liability in the USA and in Sweden. Not so seldom has one heard about the substantial recovery amounts, which over the course of time have been granted several times to individuals in the USA, when they have suffered personal damages caused by defect products. Looking at why the situation is different in Sweden and the distinctions between the countries are interesting questions.

The strict product liability is regulated by *produktansvarslagen* (PAL) in Sweden. This legislation states that manufacturers and importers of products have a strict liability for personal injuries caused by a security defect in the product. Consequently, negligence on behalf of the manufacturer or the importer is not a requirement. However, some prerequisites still must be fulfilled.

The United States has no federal legislation concerning the product liability. This legal area is instead regulated on a state level. However, the essence of the strict liability notion is expressed in *The Restatement of Torts (Second)* § 402 A, published by the *American Law Institute*. Most states have adopted § 402 A and incorporated an own legislative version. This Restatement sets forth that all of those engaged in the preparation and distribution of a defective product may be liable for any harm caused by the defect, regardless of proof of actual fault.

The most obvious differences between the United States and Sweden are that the damages awarded to a plaintiff, who has been injured by a product, are considerably higher and more common in the USA. The reason is that there are some differences between Swedish and American law. Firstly there is a difference concerning the *view of the economic sustention* of the individual. In the United States the individual stands for his or her economic income without involvement by the state. In Sweden there is considerable social support. This fundamental view is reflected in the legal system through higher damages and differences in the set-off system.

Another important difference between the two countries is the issue of *punitive damages* awarded in the United States. The purpose of this kind of award is to punish the defendant and deter other manufacturers from similar conduct. This legal concept is unparalleled in the Swedish legal system. With regards to the standard award in the USA, the plaintiff is usually entitled to recover all foreseeable damages in a products liability suit. In this case the plaintiff has the right to recovery for *more psychological injuries* compared to his or her rights in Sweden.

There are also differences concerning who can be prescribed a strict product liability. In the USA all of those in the voluntary chain may be liable,

including the sellers. In Sweden, in contrary, the sellers are only strict liable for *anonymous products*.

The high damages awards and the number of product liability cases in the United States also depends on differences in the *procedural law*. In the USA a jury, instead of a judge, determines the amounts. In Sweden the judge uses clear guidelines. This affects the magnitude of the damages awards. Judges tend to be adhering more strictly to law prescriptions and be less swayed by sympathetic feelings for the injured plaintiff. Therefore the result is often more proportionate awards. It is also easier to gain access to the court system in the USA, compared to Sweden. The plaintiff has nothing to lose, because of the principle that the plaintiff only has to pay the lawyer if the suit is successful.

There are also variances between the USA and Sweden concerning the contributory negligence by the plaintiff, adjustment, regress and problems of proof.

After studying the strict product liability in the United States and Sweden it can be established that there also are some similarities between the countries. The qualifications for a strict product liability are in general very alike. The principles concerning who has to prove what are similar in the countries and any limit on the amount of damages that can be recovered in a lawsuit have not been adopted in the Swedish or the American law.

In conclusion, consumer protection is stronger in the United States within the area of product liability. However, there are some Swedish rules that are friendlier to the consumer than the corresponding regulations in the USA.

Sammanfattning

Denna uppsats syftar till att beskriva och jämföra det utomobligatoriska strikta produktansvaret i USA och i Sverige. Många har hört talas om de enorma skadeståndsbelopp som ett flertal gånger har dömts ut till enskilda personer i USA, på grund av personskador orsakade av bristfälliga produkter. Varför det inte ser ut på samma sätt i Sverige och vilka skillnader som föreligger mellan länderna är intressanta frågor.

I Sverige regleras produktansvaret i produktansvarslagen (PAL). Här åläggs tillverkare och importörer av produkter ett strikt ansvar för personskador som orsakas av en säkerhetsbrist i produkten. Det krävs därmed ej att tillverkaren eller importören varit vårdslös. Dock måste vissa förutsättningar vara uppfyllda.

USA har ingen federal lagstiftning gällande produktansvar. Istället regleras detta rättsområde i varje enskild stat. Dock är de grundläggande principerna gemensamma i de flesta stater. Detta beror på att nästan alla delstater har inkorporerat *The Restatement of Torts (Second)* § 402 A, som utfärdats av *The American Law Institute*. Enligt denna åläggs samtliga i distributionskedjan ett strikt produktansvar under vissa förutsättningar.

De tydligaste olikheterna mellan USA och Sverige är att de skadestånd som döms ut på grund av produktskador i USA är betydligt högre och fler än i Sverige. Detta beror på vissa skillnader mellan svensk och amerikansk rätt. För det första skiljer sig *synen på den enskildes ekonomiska försörjning*. I USA ansvarar den enskilde för sin ekonomiska försörjning utan inblandning av staten. I Sverige föreligger däremot omfattande social omsorg. Detta grundläggande synsätt speglar sig också i rättsväsendet genom högre skadeståndsbelopp och olikheter i avräkningssystemet.

En annan viktig skillnad är att ersättning för *punitive damages* kan beviljas den skadelidande vid sidan av det egentliga skadeståndet i USA. Syftet är att straffa och avskräcka det företag som handlat culpöst. Detta förekommer endast i amerikansk rätt. Gällande det ordinära skadeståndet faller fler skador under begreppet ideell skada i USA och den skadelidande har rätt till ersättning för *fler psykiska skador* i jämförelse med Sverige.

Gällande vilka *skadevållare* som kan åläggas ett strikt produktansvar föreligger också skillnader. I USA innefattas även säljare, vilka endast har ett strikt ansvar för ”anonyma produkter” i Sverige.

De höga skadeståndsbeloppen och att produktansvarsmålen är fler i USA beror också på skillnader i processrätten. Att skadeståndsbeloppen fastställs av en *jury* istället för en domare med klara riktlinjer påverkar i stor utsträckning storleken på skadestånden. I USA är *domstolsförfarandet mer lättillgängligt* och skadelidande har inget att förlora på att framföra ett

skadeståndsanspråk, eftersom *contingency fees* tillämpas av advokater. Vissa skillnader föreligger bland annat också gällande skadelidandes medverkan till skadan, jämningsreglerna, regressrätten, ansvarsfrihetsgrunderna, bevisbördan och beviskraven.

Efter en undersökning av det strikta produktansvaret i USA respektive Sverige kan det dock konstateras att det också föreligger en del likheter. Förutsättningarna för att ett strikt produktansvar skall kunna tillämpas är i stora drag mycket lika. Bevisbördan är fördelad i stort sett på samma sätt i länderna och något tak på ersättningsbeloppet vid personskada har varken införts i USA eller i Sverige.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att konsumentskyddet är starkare i USA än i Sverige på produktansvarets område. Dock föreligger det vissa regler i den svenska rätten som är mer konsumentvänliga än motsvarande bestämmelser i USA.

Förord

Jag tror att många svenskar har reagerat då media rapporterat om de enorma skadeståndsbelopp som dömts ut till enskilda personer som drabbats av produktskador i USA. Det kändes därför angeläget att undersöka hur det amerikanska rättssystemet är uppbyggt på produktansvarets område. Att genomföra en komparation mellan amerikansk och svensk rätt gällande produktansvar har varit en mycket intressant uppgift.

Jag vill tacka min handledare, Eva Lindell Frantz, som har bidragit med många bra synpunkter vid utformandet av denna uppsats. Jag vill också passa på att tacka min familj för ett stort stöd under dessa fem studieår i Lund.

Stockholm, januari 2009

Johanna Haraldsson

Förkortningar

PAL	Produktansvarslagen (1992:18)
KkL	Konsumentköplagen (1990:932)
SkL	Skadeståndslagen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
SOU	Statens Offentliga Utredningar
EU	Europeiska Unionen
EG	Europeiska Gemenskapen
UCC	Uniform Commercial Code
HD	Högsta Domstolen
USD	Amerikanska dollar
TSL	Trafikskadelagen (1975:1410)
Prop.	Proposition

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

År 1992 beställde den 79-åriga damen, Stella Liebeck, frukost på McDonalds i New Mexico. När hon skulle ta av locket på kaffet råkade hon spillta ut det i sitt knä och fick därav svåra brännskador. Olyckshändelsen fick stora rubriker världen över, då McDonalds blev skadeståndsskyldig gentemot Stella med 680 000 USD eftersom kaffet ansågs vara för varmt.¹ Detta är endast ett fall av många, där stora skadestånd har dömts ut i USA gällande produktansvar.

Produktansvaret aktualiseras för tillverkare och säljare då deras produkt orsakar en sakskada eller personskada hos den som har köpt eller hyrt den aktuella produkten. I dagens samhälle tillverkas och sprids en oerhörd mängd av produkter och utvecklingen av produkter sker mycket snabbt. Detta medför att människor inte har möjlighet att införskaffa all nödvändig information eller kontrollera säkerheten hos alla de produkter som han eller hon konsumerar. Konsumenten måste istället förlita sig på att tillverkare och distributörer vidtar all den försiktighet och kontroll som krävs för att produkten skall vara säker. Det är därför viktigt att det föreligger ett fungerande regelverk som bestraffar de som inte vidtar dessa säkerhetsåtgärder. Konsumentskyddet är det som bör stå i fokus gällande produktansvaret. Ett strängare skadeståndsansvar medverkar till att produkter görs säkrare och antalet produktskador minskar.²

Sverige har aldrig kommit i närheten av de antal skadeståndsanspråk eller ersättningsbelopp som förekommer i USA. Det är avsevärt större risk för en näringsidkare i USA att bli utsatt för ett produktansvarskrav och dessutom att få betala höga skadestånd i jämförelse med Sverige.

USA har ingen federal lagstiftning gällande produktansvaret, utan regelsystemen varierar mellan de femtio staterna. Dock är de grundläggande principerna gemensamma.³ Hälften av delstaterna har antagit lagstiftning för produktansvar och resterande har spridda lagbestämmelser samt rättspraxis.⁴ Gemensamt är bland annat att strikt ansvar gäller för tillverkare och säljare då en produkt orsakar en produktskada under vissa förutsättningar. Den skadelidande behöver därmed ej visa att tillverkaren eller säljaren varit culpös.

¹ Liebeck v. McDonalds Restaurants, 1994

² Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 14-15

³ Brown s. 53

⁴ Owen s. 57

Efter ett EG-direktiv tillkom produktansvarslagen i Sverige år 1992. Lagen slår fast att bland annat tillverkare ansvarar strikt för produktskador om inga undantag aktualiseras.

1.2 Syfte och frågeställningar

Ett produktansvarsanspråk kan grundas på strikt ansvar både i USA och i Sverige. Trots detta är produktansvaret ett mycket mer omtalat och kontroversiellt ämne i USA. Bland annat på grund av de enorma skadeståndsbelopp som har dömts ut i många produktansvarsmål. Frågan är vad detta beror på. Det övergripande syftet med uppsatsen är därför att undersöka skillnader och likheter mellan det amerikanska och svenska produktansvaret.

För att ta reda på om lagstiftningen skiljer sig så mycket mellan USA och Sverige måste en rad frågor besvaras, främst angående vilka bestämmelser som gäller för att strikt ansvar skall aktualiseras i Sverige och likaså i USA. Vad innebär det strikta ansvaret? Vilka kan föra ett produktansvarsanspråk och vilka kan göras ansvariga? Vad måste käranden bevisa för att bli ersatt för sin produktskada och vilka beviskrav ställs? Hur fastställs skadeståndsbeloppet? Då denna redogörelse av respektive lands rättsordning är genomförd kan en komparation genomföras.

För att få en helhetsbild av likheterna och skillnaderna mellan länderna aktualiseras också frågan om det är andra faktorer än regelsystemet för produktansvar som påverkar.

Det slutgiltiga syftet med uppsatsen är att fastställa om konsumentskyddet är starkast i USA eller i Sverige. Frågan är om vi har något att lära från det amerikanska produktansvaret eller om systemet i Sverige fungerar bättre.

1.3 Metod och material

Uppsatsen är skriven efter klassisk rättsdogmatisk metod. Gällande den svenska rätten har produktansvarslagen varit utgångspunkten. Rättsläget har klargjorts genom litteratur och propositionen till produktansvarslagen. Endast ett fåtal fall har tagits upp av Högsta Domstolen och praxis har därmed varit begränsad.

Det bör påpekas att uppsatsen också är skriven efter komparativ metod. Detta innebär att syftet med arbetet är att utröna och bearbeta likheter och olikheter mellan rättsordningarna. Jämförelsen är därmed inte en mera tillfällig biprodukt. För att kunna genomföra denna jämförelse måste dock korrekta och aktuella kunskaper om främmande rätt först anskaffas. Den komparativa rätten har flera användningsområden. Det bidrar inte bara till att höja juristens allmänna bildning, utan även till bättre förståelse för den

egna rättsordningen. Den komparativa rättsvetenskapen är också användbar vid lagstiftningsarbete, då lagstiftaren kan ta del av den erfarenhet som finns i andra länder. Även vid tolkning av den nationella rättsordningen förekommer det att till exempel Högsta Domstolen söker ledning i utländsk rätt.⁵

Mycket av det som beskrivs om det svenska produktansvaret är hämtat från propositionen till lagen. Det bör påpekas att produktansvarslagen har tillkommit till följd av ett EG-direktiv. Den svenska lagstiftarens uppfattning är därmed inte avgörande. Kommande domar från EG-domstolen kan ändra rättsläget om avgörandet skulle strida mot Sveriges uppfattning.⁶

För att få en helhetsbild av den amerikanska rätten har någon djupgående undersökning av delstaternas nationella lagstiftning ej genomförts. Istället presenteras de principer och bestämmelser som är gemensamma i USA. Exempel på stater där rättsläget skiljer sig i vissa frågor tas också upp. Målet är att få en helhetsbild av det amerikanska produktansvaret för att därefter kunna genomföra en komparation med den svenska rätten. Eftersom USA är ett common law land bygger rättssystemet främst på praxis. Till skillnad från civil law, vilket gäller i Sverige, skapas rättsordningen främst genom domstolsavgöranden. I civil law länder består istället rättsordningen av skriven rätt i första hand. Att studera lagtext har därmed ej varit aktuellt när det gäller den amerikanska rätten.

Det material som använts är främst amerikansk litteratur om produktansvar. En bok som gav en grundläggande förståelse för produktansvarets uppbyggnad var *Products liability in a nutshell* av Jerry J. Phillips. Dock klarnade rättsläget ännu mer efter en genomgång av relevanta kapitel i Owens bok *Products liability law*. Denna bok presenterar produktansvaret i USA på en mycket detaljerad nivå. En bok som tar upp skillnader och likheter mellan länder som Sverige och USA gällande produktansvar är *Product Liability Rules in OECD countries*. Denna har därmed varit mycket användbar. Vilka rättsfall som litteraturen tar upp har varit avgörande för urvalet av fall i uppsatsen. Det amerikanska produktansvaret behandlas endast i liten utsträckning i den svenska litteraturen. Dock kändes det bra att få en kortfattad redogörelse på svenska i Blomstrands *Produktansvarslagen - En kommentar m.m.* Information har även tagits från ett par amerikanska artiklar som hämtats från nätsidan Westlaw. Viss information om den amerikanska rätten har även hämtats från Statens Offentliga Utredning till produktansvarslagen. Det skall påpekas att detta är en sekundär källa, vilket kan vara en svaghet. Dock är informationen granskad av kunniga personer och källan bör därför anses säker.

I kapitlet där USA:s produktansvar beskrivs används vissa engelska uttryck. Orsaken till detta är svårigheten att finna en korrekt svensk översättning för dessa.

⁵ Bogdan s. 21-32

⁶ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 57-58

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen är begränsad till att behandla produktansvaret gentemot konsumenter och ej gentemot näringsidkare. Anledningen är att uppsatsen utgår från Sveriges produktansvarslag där saksador hos näringsidkare utesluts. Uppsatsen är inriktad på att behandla och jämföra det strikta produktansvaret mellan USA och Sverige. De övriga ansvarsgrunderna berörs endast kort. Det bör påpekas att uppsatsen därmed endast syftar till att behandla det utomobligatoriska ansvaret, det vill säga de situationer då det ej föreligger något avtal eller underförstådd garanti mellan käranden och svaranden. Konsumentköplagens produktansvar berörs därför ej, utan den svenska rätten beskrivs uteslutande utifrån produktansvarslagen. Det är dessutom främst personskador som orsakats av produkter som innefattas i uppsatsen. Saksakadorna behandlas endast kortfattat på grund av utrymmesskäl.

Uppsatsen behandlar främst ansvarsgrunden för produktansvar, det vill säga under vilka förutsättningar som det strikta ansvaret aktualiseras. Även skadeståndsberäkningen är en viktig fråga i komparationen mellan USA och Sverige. Frågor angående preskription avgränsas bort. Det bör också poängteras att uppsatsen ej innehåller någon utförlig redovisning av regressrätten vid solidariskt ansvar. Orsaken är att detta ligger något utanför produktansvarets område.

Uppsatsen kommer ej att behandla alla delstaternas lagstiftning i detalj och inte heller specificera en viss stats bestämmelser. För att få en helhetsbild av det amerikanska produktansvaret behandlas istället de principer som är gemensamma i USA. I vissa frågor kommer exempel tas från enskilda stater där bestämmelserna skiljer sig åt.

Ansvarsförsäkringar är ett ämne som lämnas utanför uppsatsens område. Produktkontroll, som genomförs både av tillverkaren själv eller av någon utomstående, kommer ej att behandlas. Inte heller regler om lagval, domsrätt eller verkställighet av utländska domar kommer att behandlas.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en presentation av vad produktansvaret innebär i allmän bemärkelse. I samma kapitel redovisas kortfattat vilka ansvarsgrunder som kan åberopas för att en näringsidkare skall kunna ställas till svars för en produktskada. Eftersom uppsatsen utgår från det strikta ansvaret, beskrivs sedan produktansvarslagens tillkomst. Samma ämnen presenteras sedan gällande USA, både vilka ansvarsgrunder som kan åberopas samt det strikta ansvarets tillkomst.

I det tredje kapitlet redovisas gällande rätt i Sverige och produktansvarslagens viktigaste bestämmelser beskrivs därmed. Kapitlet redogör för vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att produktansvar skall bli aktuellt. Därefter tas även frågor upp gällande hur skadeståndet bestäms, hur bevisbördan fördelas mellan skadelidande och svaranden och vilka beviskrav som ställs på dessa. Ansvarsfrihetsgrunder, det vill säga vad som svaranden måste bevisa för att befrias från ansvar, beskrivs sedan. Kapitlet avslutas med ett kortare avsnitt om hur framtiden ser ut i Sverige gällande produktansvar.

Kapitel fyra redogör för det strikta produktansvaret i USA. För att få en klar bild hur ansvaret skiljer sig mellan USA och Sverige är detta uppbyggt på samma sätt som kapitel tre. I det femte kapitlet tas faktorer upp som påverkar antalet produktansvarsmål, men som ligger utanför bestämmelserna om produktansvar.

Uppsatsen avslutas med en analys av vilka likheter och skillnader som föreligger mellan det svenska och amerikanska produktansvaret, med utgångspunkt i redovisad fakta. Här bevaras de frågor som uppsatsen syftar till att klargöra. Analysen avslutas med en utredning angående huruvida konsumentskyddet är starkare i USA eller om det föreligger några regler i Sverige som är mer konsumentvänliga på produktansvarets område. I denna del behandlas även vissa konsekvenser av produktansvarets uppbyggnad.

2 Produktansvaret i allmänhet

2.1 Inledning

Med produktansvar menas det skadeståndsansvar som aktualiseras hos en tillverkare, importör eller säljare då dennes produkt orsakar en sak- eller personskada på sin omgivning. Det kan röra sig om personer som bränner sig på det varma kaffet, klämmer sig i dörren på kylskåpet eller TV-apparaten som fattar eld och orsakar personskada hos någon i närheten. Skador på produkten i sig omfattas därmed ej av produktansvaret.⁷ Termen motsvaras av det engelska uttrycket *Product liability*.

Produktansvaret är ett omdiskuterat problem och har ansetts svårlöst på grund av skadeorsakernas säregenhet. För det första kan flera ansvariga ligga bakom en produkts farliga skick. Produkten kan ha gått igenom flera led efter att tillverkaren hade den i sin besittning, så som importörer, grossister och detaljister. Frågan uppkommer hur det solidariska ansvaret skall fördelas samt regresskrav. Det uppstår också ett glapp mellan den ansvarige tillverkaren och den skadelidande. En annan svårighet är att produktskadan sker då konsumenten har produkten i sin besittning. Skadelidandes medverkan till skadan måste därmed beaktas. Vidare kan en farlig produkt orsaka mycket stora skador och företag måste skaffa omfattande ansvarsförsäkringar.⁸ Den skada som en produkt kan orsaka överstiger ofta produktens eget värde många gånger om. Produktansvaret är också säreget i jämförelse med det ansvar som annars åvilar de som tillhandahåller varor, nämligen att det inte behöver föreligga något kontraktsförhållande mellan käranden och svaranden. En detaljist kan bli skadeståndsansvarig inte bara gentemot konsumenten, utan även mot någon i köparens omgivning eller en helt utomstående person.⁹

Regelverk har trots dessa svårigheter och säregenheter utformats både i amerikansk och svensk rätt. Skadelidande kan välja att grunda sitt skadeståndsanspråk på strikt ansvar (dock begränsad tillämplighet i svensk rätt), vårdslöshet eller garantiansvar. Syftet med reglerna om produktansvar är att säkerställa att skadelidande får ersättning för sina skador orsakade av en produkt som inte är tillräckligt säker. Dock har reglerna också en preventiv funktion. Då risken finns att drabbas av stränga skadeståndsregler vidtar en tillverkare fler säkerhetsåtgärder innan produkten ges ut på marknaden.¹⁰ I det följande behandlas främst det strikta ansvaret i Sverige respektive USA.

⁷ Radetzki s. 92

⁸ Bengtsson, Ullman s. 13

⁹ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 9

¹⁰ *ibid*

2.2 Sverige

Nedan följer en redovisning av vilka ansvarsgrunder som en skadelidande kan göra gällande vid en produktskada i Sverige. Eftersom uppsatsen främst utgår från produktansvarslagen (PAL) presenteras därefter lagens tillkomst.

2.2.1 Ansvarsgrunderna

I Sverige regleras produktansvaret i PAL. Denna trädde i kraft den 1 januari 1993 och bygger på EG:s produktansvarsdirektiv från 1985.¹¹ Vilken ansvarsgrund som kan läggas till grund för ett skadeståndskrav i Sverige varierar beroende på om PAL är tillämplig i det aktuella fallet. Det starkaste skyddet för de som drabbas av en produktskada återfinns i PAL, där den som importerar en produkt till EU eller tillverkar en produkt åläggs ett strikt ansvar för skador som orsakas av en defekt i produkten. Detta innebär att ansvaret gäller även när det inte förekommit uppsåt eller oaktsamhet på den ansvariges sida.¹²

Om PAL ej är tillämplig aktualiseras istället skadeståndslagen och köprättslig lagstiftning. Detta innebär att käranden måste bevisa att tillverkaren har varit vårdslös och därmed orsakat produktskadan. PAL är framförallt en konsumentskyddslagstiftning och tillämplig gentemot näringsidkare endast gällande personskador.¹³ Det är bara tillverkaren och importörer av produkter till EU som kan göras skadeståndsskyldiga enligt PAL. Gällande säljares produktansvar aktualiseras istället skadeståndslagen avseende personskador och konsumentköplagen när köparen drabbats av en sakskada. Dock aktualiseras PAL för säljare då skadan har orsakats av en ”anonym produkt”, det vill säga när tillverkaren är okänd¹⁴. PAL kan inte heller tillämpas mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före lagens ikraftträdande den 1 januari 1993. Det strikta ansvaret kan dock ändå aktualiseras trots att PAL ej är tillämplig, nämligen om säljaren har lämnat en garanti att en viss produktskada ej skall kunna förekomma.¹⁵

2.2.2 Produktansvarslagens tillkomst

Före PAL:s tillkomst saknade svensk rätt särskilda lagregler om produktansvar och huvudregeln var culpaansvar vid produktskador, enligt skadeståndslagen eller köprättslig lagstiftning. Bevisbördan låg dessutom på den skadelidande, som hade att visa att skadan orsakats genom

¹¹ Direktiv (85/374/EEG)

¹² PAL 1, 6 §§

¹³ PAL 2 §

¹⁴ Forssén s. 17

¹⁵ Ibid s. 13-14

vårdslöshet.¹⁶ Strikt ansvar ålades dock de säljare och tillverkare som lämnat en uttrycklig eller tyst garanti gällande produktens egenskaper.¹⁷

En livlig debatt om möjligheten till ett strängare ansvar tog fart på 1960 talet. Orsaken var neurosedynkatastrofen som rörde skador orsakade av läkemedel. Det ansågs naturligt att företagens åtgärder för produktsäkerhet skulle vara förenade med ett strängt skadeståndsansvar om produkten trots allt orsakade skador.¹⁸ 1979 framlades ett betänkande som innehöll ett lagförslag att strikt ansvar skulle åläggas tillverkare med flera för personskador.¹⁹ Förslaget fick dock inget genomslag eftersom det skulle försvåra för de svenska exportföretagen i konkurrensen. Inga andra länder i Europa hade ett strikt produktansvar.²⁰

1985 antog däremot EG:s ministerråd ett EG-direktiv på produktansvarsområdet.²¹ Direktivet föreskriver rent strikt ansvar för skador som orsakats av defekta produkter. I enlighet med detta instiftades produktansvarslagen 1992. Likheten är stor med direktivet. Däremot uteslöts utvecklingsskadorna från det strikta ansvaret, vilket var en punkt där EG-direktivet lämnade alternativa lösningar. Med utvecklingsfel menas säkerhetsbrister som var omöjliga att upptäcka på grund av det vetenskapliga eller tekniska vetandet vid tidpunkten då produkten sattes i omlopp. Anledningen till att skador orsakade av utvecklingsfel uteslöts var att ansvaret skulle bli alltför långtgående och svårberäknligt för de svenska företagen. Lagstiftaren ville inte riskera att verksamheter skulle placeras utomlands. Dock övervägs nu ett förslag till direktiv där utvecklingsskadorna obligatoriskt skall tas med under det strikta ansvaret.²²

Förändringen i Sveriges produktansvar blev inte så radikal som man skulle kunna tro. Detta berodde antagligen på att strikt ansvar redan förelåg gällande livsmedel efter ”Salmonella fallet”, där Stockholms stad blev strikt skadeståndsansvarig efter att en lärare blivit smittad av salmonella i skolmatsalen.²³ Domstolarna tillämpade dessutom överlag en sträng culpabedömning gentemot tillverkare.²⁴

Syftet med direktivet är att stärka konsumentskyddet och skyddet vid personskador. Det bidrar till att företag vidtar större säkerhetsåtgärder gällande farliga varor och konsumenterna kan känna sig säkrare. Sverige hade en skyldighet att implementera direktivet i svensk rätt. Fördelarna med införlivandet av PAL är att ha samma lagstiftning som övriga länder inom EG samt att rättsläget blir klarlagt. Inom många områden skyddas privatpersoner genom försäkringar. Dock saknas ofta skydd då personskador

¹⁶ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 60

¹⁷ Ibid s. 14

¹⁸ Blomstrand, Broqvist, Lundström s.15

¹⁹ SOU 1979:79

²⁰ Bengtsson s. 12

²¹ Direktiv (85/374/EEG)

²² Bengtsson, Ullman s. 12

²³ NJA 1989 s. 389

²⁴ Bengtsson, Ullman s. 11-12

uppkommer i hemmet eller i skolan. Även detta motiverade att införa lagstiftning gällande produktansvar för personskador.²⁵

2.3 USA

Precis som i Sverige måste en skadelidande i USA grunda sitt skadeståndsanspråk på en ansvarsfrihetsgrund och dessa presenteras nedan. Eftersom uppsatsen främst behandlar det strikta produktansvaret presenteras därefter det strikta ansvarets tillkomst i USA.

2.3.1 Ansvarsgrunderna

Produktansvaret aktualiseras då någon av de tre ansvarsgrunderna är uppfyllda, nämligen vårdslöshet, garantiansvar eller strikt ansvar.²⁶ *Negligence* och *strict liability* hör till den allmänna skadeståndsrätten (*The law of torts*) och *Breach of warranty* är mer hänförlig till avtalsrätten. Käranden väljer oftast att grunda sitt yrkande på samtliga ansvarsgrunder, trots att strikt ansvar normalt är den enklaste vägen att få ersättning.²⁷ Det är sedan domstolen som avgör vilken grund som är tillämplig i det aktuella fallet.

2.3.2 Det strikta ansvarets tillkomst

Med strikt ansvar menas att svaranden kan bli skadeståndsskyldig oberoende av vållande. Det strikta ansvaret som en ansvarsgrund för produktansvar tillämpades för första gången år 1963 i Kalifornien genom det kända rättsfallet *Greenman v. Yuba Powers Products, Inc.*²⁸ Käranden hade skadat sig när han använde ett defekt verktyg. Domstolen ansåg att bedömningen ej skulle göras utifrån kontraktsförhållandet, utan enligt strikt ansvar, där det ej krävdes något kontrakt mellan parterna.²⁹ Domaren ansåg att strikt ansvar skulle införas för tillverkare av defekta produkter.³⁰ Principen om strikt ansvar vid produktskador spred sig snabbt till andra delstater.

Det strikta ansvaret uttrycks också i *The Restatement of Torts (Second)* § 402 A, från 1965. Restatements utfärdas av *The American Law Institute* (ALI). Dessa är ej bindande för staterna, utan det är upp till domstolarna och lagstiftarna i respektive stat att anamma förslagen eller ej. Syftet med restatements är att försöka framkalla lagstiftning i de områden där common law (rättspraxis) styr. Nästan alla staterna har valt att inkorporera § 402 A

²⁵ Bengtsson, Ullman s. 15-16

²⁶ Forssén s. 607

²⁷ Bengtsson, Ullman s. 53

²⁸ Forssén s. 627

²⁹ Howells s. 208

³⁰ Dobbs s. 974

genom rättspraxis eller lagstiftning.³¹ Skadeståndsrätten hade aldrig tidigare genomgått en sådan snabb och vidsträckt förändring i en bestämmelse om rättsansvar. De stater som fortfarande inte har inkorporerat det strikta ansvaret är Delaware, Massachusetts, Michigan, North Carolina och Virginia. Sedan de övriga staterna inkorporerade § 402 A har bestämmelsen blivit tolkad många gånger och rättspraxis har utvecklats olika i staterna.³²

I kommentaren till *Restatement (Second) of Torts* anges syftet med ett strikt produktansvar. Sammanfattningsvis beskrivs syftet genom följande: Säljare har ett speciellt ansvar gentemot konsumenter som kan bli skadade av deras produkter, konsumenter förväntar sig att säljare ansvarar för sina produkter, ansvaret för produktskador bör bäras av säljaren och behandlas som en produktionskostnad som kan täckas av ansvarsförsäkring, konsumenter har rätt till ett maximalt skydd av någon och den som kan bära risken bäst är de som marknadsför produkterna.³³

³¹ *U.S. Product Liability Law Undergoes Revisions* s. 1

³² Owen s. 273-277

³³ Owen s. 281

3 Strikt produktansvar i Sverige

3.1 Förutsättningar

Som tidigare nämnts aktualiseras det strikta produktansvaret då PAL är tillämplig. Enligt PAL åläggs en tillverkare eller en importör av produkter, som är tillverkade utanför EU, strikt ansvar då vissa förutsättningar är uppfyllda. Det är viktigt att poängtera att PAL är tillämplig trots att den skadelidande är försäkrad för den aktuella personskadan. Om han inte är nöjd med försäkringen kan han välja att åberopa strikt ansvar gentemot tillverkaren. Anledningen är att kostnaden för skadan bör läggas på den part som lättast kan minska skaderisken och får genom ersättningsskyldigheten incitament att göra detta.³⁴

3.1.1 "Produkt"

Den aktuella skadan skall ha orsakats av en produkt.³⁵ Definitionen av "produkt" anges i PAL 2 §. Med produkt avses lösa saker, men även en produkt som infogats eller på annat sätt blivit en beståndsdel i någon annan lös eller fast egendom. Immaterialrätter, byggnader och elektrisk kraft faller således utanför tillämpningsområdet.³⁶ Begreppet produkt är annars vidsträckt. PAL tar främst sikte på industriellt framställda varor, men även naturprodukter, levande djur, råvaror och avfall faller in under produktbegreppet.³⁷

3.1.2 Säkerhetsbrist

Det måste föreligga en säkerhetsbrist hos produkten som förorsakat sakskadorna eller personskadorna.³⁸ Enligt PAL 3 § har en produkt en säkerhetsbrist om den inte är så säker som den vid normal användning skäligen kunde förväntas vara vid tidpunkten då den sattes i omlopp. Vad som kan klassas som en säkerhetsbrist kan utgöra en svår bedömning. Praxis ger ej någon vägledning i detta avseende. Bedömningen skall dock ske objektivt och det är förväntningarna hos en normal användare som är avgörande. Det skall också beaktas hur produkten förväntas att bli använd. Frågan är om produkten kan medföra allvarliga skaderisker vid normal eller förutsebar användning. Tillverkaren måste till exempel räkna med att barn

³⁴ Bengtsson, Ullman s. 15-16

³⁵ PAL 1 § 1 st.

³⁶ Radetzki s. 93

³⁷ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 81-83

³⁸ Forssén s. 14

kan hitta på många användningsområden med leksaker.³⁹ I ett hovrättsfall var frågan om en säkerhetsbrist förelåg i ett kylskåp. Tillverkaren invände att skadeorsaken var felaktig hantering av kylskåpet. Köparen hade skadat fingret mellan två vassa kanter på handtaget. Både tingsrätten och hovrätten ansåg att kylskåpet genom sin konstruktion medförde en inte obetydlig skaderisk vid normal användning och att skadan därmed orsakats av en säkerhetsbrist.⁴⁰ Detta är ett av mycket få kända fall gällande PAL som har behandlats i högre instans. Prövningstillstånd beviljades i HD, dock förliktes parterna där.⁴¹

Vid bedömningen bör det även beaktas hur produkten marknadsförts, till exempel relevant information vid köpet och bruksanvisningar. Kraven på säkerhetsåtgärder och varnande information får dock ej vara orealistiska. En avvägning måste göras mellan allmänhetens intresse för produktsäkerhet och tillverkarens eller importörens situation samt produktionens villkor.⁴² Om farligheten är så uppenbar att ingen kan missta sig fyller även farliga produkter kravet på säkerhet, som till exempel knivar.⁴³

Det bör poängteras att ansvaret grundas på det skick produkten var i när tillverkaren eller importören satte den i omlopp. Den som ansvarar för produkten sätter den i omlopp då han lämnar över den till en transportör, köpare eller liknande och därmed inte längre förfogar över produkten. Säkerhetsbristen kan därmed variera mellan olika säljled. De säkerhetskrav som gällde vid denna tidpunkt skall läggas till grund för bedömningen om en säkerhetsbrist förelåg i produkten.⁴⁴

En tillverkare eller importör kan ej helt och hållet försvara sig med att produkten är kontrollerad och godkänd i enlighet med säkerhetsföreskrifter som meddelats av myndigheter. Detta är aldrig avgörande för om det föreligger en säkerhetsbrist eller ej, tillverkaren eller importören har alltid ett självständigt ansvar.⁴⁵

Fel, eller säkerhetsbrist, i en produkt som orsakar en skada brukar delas in i fem olika typer av fel. Endast tre av dessa faller under PAL:s tillämpningsområde, nämligen konstruktionsfel, fabrikationsfel och instruktionsfel. Systemfel och utvecklingsfel faller utanför det strikta produktansvarsområdet.⁴⁶

Med *konstruktionsfel* avses säkerhetsbrist i produkttypens ursprungliga utformning och sammansättning. Produkten är inte konstruerad och framställd i enlighet med den rådande tekniska standarden. Dessa fel

³⁹ Radetzki s. 94-95

⁴⁰ Svea Hovrätts dom 21.11.2003 i mål T9778-02

⁴¹ Bengtsson, Ullman s. 22

⁴² Radetzki s. 94-95

⁴³ Bengtsson, Ullman s. 20

⁴⁴ Bengtsson, Ullman s. 22; Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 100

⁴⁵ Bengtsson, Ullman s. 22

⁴⁶ Ibid s. 20

påverkar hela serier av produkter och inte bara enstaka exemplar, eftersom felet är inbyggt i tillverkningsprocessen.⁴⁷

Fabrikationsfel uppstår i själva tillverkningsprocessen, vilket medför att enstaka exemplar brister i säkerhet. Det är till exempel den mänskliga faktorn eller ett tillfälligt missöde i tillverkningsprocessen som orsakat defekten hos produkten som orsakat skada.⁴⁸

Om det förekommer fel vid marknadsföringen och upplysningen om produkten, är detta ett *instruktionsfel*. Vid avgörandet om instruktionsfel föreligger, skall domstolen beakta vilka krav som förelåg vid tidpunkten då produkten sattes i omlopp. Bruksanvisningar skall finnas på svenska. Det är dock viktigt att varningarna är relevanta och ej för många, då det kan medföra att konsumenten ej tar del av de viktigaste instruktionerna.⁴⁹

Produktskador som orsakas av *utvecklingsfel* undantas från PAL:s tillämpningsområde. Utvecklingsfel kallas sådana säkerhetsbrister som var omöjliga att upptäcka på grund av det vetenskapliga och tekniska vetandet vid tidpunkten då produkten sattes i omlopp.⁵⁰ Det skall ha varit helt omöjligt för någon tillverkare eller fackman i världen att upptäcka defekten vid denna tidpunkt.⁵¹ Ett exempel på utvecklingsfel är HIV-infekterad blodplasma som sattes i omlopp innan riskerna härmed blev kända.⁵²

Inte heller *systemfel* omfattas av PAL. Dessa är skador som är allmänt accepterade i samhället, till exempel kända biverkningar hos läkemedel eller att rökning kan orsaka lungskador. Tillverkaren har en skyldighet att varna för skaderisker av detta slag men har annars inget ansvar. Finns varningstext anses produkten vara så säker som skäligen kan förväntas.⁵³

3.1.3 Ersättningsgilla skador

Vid personskada tillämpas lagen undantagslöst. Gällande sakskadorna är dessa begränsade till konsumentegendom, det vill säga egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål och användes på detta sätt vid tidpunkten skadan. Företagsskador faller således utanför lagens tillämpningsområde.⁵⁴ Ren förmögenhetsskada ersätts inte heller enligt PAL, dessa klassas ej som produktskador. Skada på själva produkten undantas från PAL och det är därmed viktigt att skilja mellan vad som är produkt och vad som är annan egendom. Om till exempel en dator fattar eld föreligger det en säkerhetsbrist, dock faller skadan utanför PAL eftersom

⁴⁷ Forssén s. 20; Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 88

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Radetzki s. 95

⁵⁰ PAL 8 § 4 p.

⁵¹ Forssén s. 22

⁵² Radetzki s. 95

⁵³ Ibid s. 95

⁵⁴ Ibid s. 93

skadan drabbar produkten själv. Istället får köparen åberopa konsumentköplagen mot sin säljare.⁵⁵

PAL innehåller ej några bestämmelser om fastställande av ersättningen eller vad som avses med personskada. Istället använder rättstillämparen sig av skadeståndslagens bestämmelser. Skadeståndslagen definierar dock ej begreppet personskada. I förarbetena till skadeståndslagen anges att inte bara direkta skador på en människa omfattas, utan även sjukdomstillstånd. En psykisk chock som uppstår utan att vara en direkt följd av en fysisk skada kan vara en personskada. En psykisk skada är ersättningsgill om den utgör en medicinskt påvisbar effekt, till exempel bör personen blivit sjukskriven på grund av allvarliga psykiska besvär eller att läkarintyg föreligger.⁵⁶

Vid personskada ersätts, enligt skadeståndslagens femte kapitel, ekonomisk skada i form av sjukvårdskostnader och inkomstförlust. Även ideell skada ersätts, vilket innebär sveda och värk eller lyte och men. Med sveda och värk avses lidande eller akut sjukdomstid och lyte och men är mer kroniska besvär som består efter tiden.⁵⁷ Även särskilda olägenheter till följd av skadan ersätts, till exempel invaliditet.⁵⁸ Ett exempel på detta är NJA 1992 s. 642, där en person som lidit en knäskada fick ersättning beräknad efter 500 kr om året för att han gått miste om möjligheten att syssla med sportdykning. Detta betalades ut i ett engångsbelopp på 8 650 kr.

Gällande psykiska skador ersätts sådana psykiska reaktioner på den fysiska skadan. Exempel är ångest, sömn- och koncentrationssvårigheter, depressiva reaktioner eller sexuella störningar. Även mer allmän oro och ångslan inför framtiden kan bli föremål för ersättning.⁵⁹ Ersättning för sveda och värk kan också utgå vid psykiska besvär som saknar samband med fysisk skada. Praxis har slagit fast att psykisk skada ersätts om orsaken är att den skadelidande hotas av svår fysisk skada.⁶⁰ Om den skadelidande även har utsatts för kränkning, ersätts detta endast då kränkningen är orsakad genom brott.⁶¹

Vid dödsfall betalas ersättning för kostnader till följd av dödsfallet och förlust av underhåll. Personskada i form av psykiska besvär hos nära anhörig som orsakats av dödsfallet skall också ersättas.⁶² Till nära anhörig räknas den avlidnes make, registrerade partner, sambo, barn och föräldrar.⁶³

⁵⁵ Bengtsson, Ullman s. 25

⁵⁶ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 67; Prop. 2000/01:68 s. 60

⁵⁷ Ibid s. 69

⁵⁸ SKL 5 kap 1 §

⁵⁹ Prop. 2000/01:68 s. 24

⁶⁰ Hellner, Radetzki s. 392-393

⁶¹ SKL 2 kap 3 §

⁶² SKL 5 kap 2 § 3 p.

⁶³ SOU 1995:33 s. 391

Som en allmän princip gäller att tredjemansskador ej ersätts. Detta innebär ekonomiska förluster som drabbar den skadelidande indirekt på grund av fysisk skada som träffat någon annan.⁶⁴

3.2 Ersättningsnivån

Något tak på ersättningsbelopp finns inte i svensk rätt. Gällande sakskador avräknas dock ett belopp på 3500 kronor från ersättningen enligt PAL 9 §. Syftet med denna bestämmelse är att begränsa de stora hanteringskostnaderna som rätten till skadestånd, grundat på strikt ansvar, annars skulle kunna medföra. Det fungerar som en självrisk för den skadelidande.⁶⁵ Någon motsvarande bestämmelse vid personskada har ej införts i PAL.

I 10 § PAL finns en regel om jämkning av skadeståndet vid medvållande på den skadelidandes sida. Medverkan kan ha varit uppsåtliga eller genom enkel vårdslöshet på den skadelidandes sida. Även skadeståndslagen innehåller en jämningsbestämmelse som är mer förmånlig för skadelidande. Här krävs uppsåt eller grov vårdslöshet hos den skadelidande.⁶⁶

Enligt motiven till skadeståndslagens jämningsregel skall jämkningen ske efter vad som är skäligt med hänsyn till vilken grad som parternas beteende har inverkat på skadans omfattning samt parternas ekonomiska förhållanden. Ju allvarigare skadelidandes vållande är, desto mer reduceras ersättningen. Om uppsåt eller vårdslöshet även föreligger hos skadevållaren jämkas skadeståndet till en viss procent av skadeståndsbeloppet efter jämförelse av graden vållande hos vardera parten.⁶⁷

Vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust eller för förlust av underhåll skall vissa förmåner avräknas som den skadelidande har rätt till, bland annat ersättning från obligatorisk försäkring och pension eller liknande. Avräkningen avser dock endast allmänna försäkringar eller försäkringar som betalas av arbetsgivaren.⁶⁸ Stat och landsting, som betalar ut dessa ersättningar, har i sin tur ingen rätt att regressa gentemot skadevållaren.⁶⁹

För att beräkna ersättningen för sveda och värk använder sig rättstillämparen i första hand av en tabell som upprättats av Trafikskadenämnden. Tabellen föreskriver vissa grundbelopp som kan höjas om särskilda omständigheter föreligger.⁷⁰ Storleken på det skadestånd som skall utgå till anhöriga om en

⁶⁴ Bengtsson, Ullman s. 35

⁶⁵ Radetzki s. 96

⁶⁶ SKL 6 kap 1 §

⁶⁷ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 134-135

⁶⁸ SKL 5 kap. 3 §

⁶⁹ Hellner, Radetzki s. 387-388

⁷⁰ Ibid s. 391

personskada lett till döden skall bestämmas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Dock föreligger vissa schablonbelopp som utvecklats i praxis. År 2000 låg schablonbeloppet på 25 000 kr och i senare praxis från år 2004 höjdes beloppet till 50 000 kr med sikte på fall av uppsåtligt dödande.⁷¹

Om skadeståndsbeloppet anses oskäligt betungande för skadevållaren med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden kan jämkning ske enligt skadeståndslagen 6 kap 2 §. Den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter, så som graden av den ansvariges skuld, skall också beaktas. Jämkning kan endast komma i fråga när skadeståndsskyldigheten vida överstiger vad som kan anses vara en normal risk i den ansvariges verksamhet. Bestämmelsen skall endast tillämpas undantagsvis.⁷² I regel tillämpas denna jämningsregel ej gentemot företag, eftersom dessa skyddas eller bör skyddas av ansvarsförsäkringar.⁷³

Praxis gällande vilka skadeståndsbelopp som dömts för personskador, som orsakats av en defekt produkt, är mycket begränsad. Ett exempel är dock ”Salmonella fallet”, där Stockholm Stad ålades att betala en ersättning på 42 000 kr till den skadelidande år 1989.⁷⁴ År 2004 beviljades en tandpatient skadestånd på 40 000 kr i Hovrätten. Den skadelidande hade drabbats av en personskada som var hänförlig till en säkerhetsbrist i den brokonstruktion som ett företag tillverkat och hade produktansvar för.⁷⁵

3.3 Ansvarssubjekten

Vilka som kan bli skadeståndsskyldiga på grund av en produktskada regleras i 6 och 7 §§ PAL. Produktansvaret åvilar i första hand tillverkare. Till denna grupp räknas även de som odlar jordbruksprodukter, fiskar, jagar eller samlar bär och svamp etc.⁷⁶ Skadeståndsansvaret kan därmed drabba alla led i tillverkningen av en produkt. Till exempel gällande produkten kött kan både bonden, slaktaren och restaurangen ställas till ansvar för en säkerhetsbrist om den uppstått innan produkten lämnade det ledet.⁷⁷

Även importörer omfattas av det strikta ansvaret, det vill säga personer som för in produkter från länder utanför EU för att sätta dem i omlopp i Sverige. Anledningen till att denna ansvarsgrupp omfattas är att det kan vara svårt för köparen att leta upp tillverkaren i avlägsna länder och driva en process där. Till denna ansvarsgrupp hör även de som importerat en produkt och marknadsför den som sin egen, genom att låta produkten bära sitt varumärke eller annat kännetecken. Lagstiftaren ansåg att den skadelidande skall kunna

⁷¹ Hellner, Radetzki s. 396-397

⁷² Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 136-138

⁷³ Ibid s. 137

⁷⁴ NJA 1989 s. 389

⁷⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinge, 2004-06-24, Mål T 1228-03

⁷⁶ Bengtsson, Ullman s. 26

⁷⁷ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 107

rätta sig efter kännetecknet och kräva skadestånd av företaget istället för tillverkaren.⁷⁸

Gällande de produkter som inte kan identifieras med en tillverkare eller importör är var och en som tillhandahåller produkterna strikt skadeståndsansvariga. Alla i omsättningskedjan kan ådra sig produktansvar. En leverantör för ansvaret vidare till någon annan om han kan bevisa (inom en månad) att denne har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom, enligt PAL 7 §. Om denne kan identifieras är leverantören inte längre skadeståndsskyldig.⁷⁹ Säljare är därmed subsidiärt ansvariga för produktskador hos konsumenten. Detta ansvar aktualiseras då tillverkaren är okänd, det vill säga vid försäljning av *anonyma produkter*.⁸⁰

En produktskada som uppkommit efter en reparation av produkten faller ej under produktansvaret eftersom en reparatör utför en tjänst och kan ej ses som en tillverkare. Undantaget är dock om en reparation eller bearbetning av en produkt är så omfattande att ändringarna medför skapandet av en helt annan produkt är originalprodukten. Reparatören likställs då med en tillverkare gällande de ersättningsdelar som varit nödvändiga för reparationen.⁸¹

Det kan förekomma att flera blir ansvariga för en produktskada. Dessa ansvarar solidariskt för skadan och fördelningen sker efter vad som är skäligt, enligt SkL 6 kap. 4 §. Skadelidande kan vända sig till vem som helst av de ansvariga och den utpekade är skyldig att ersätta hela skadan. Dock aktualiseras eventuellt regressrätt för denne i enlighet med allmänna principer och ansvaret fördelas efter vad som är skäligt. Det är också vanligt att det föreligger ett kontraktsförhållande mellan de ansvariga. Om avtalet reglerar hur produktansvar skall fördelas, gäller detta.⁸²

Solidariskt ansvar aktualiseras om en skada orsakats av en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt. Båda produkterna anses då ha orsakat skadan. Slutproduktens tillverkare ansvarar därmed för alla skador som en säkerhetsbrist i slutprodukten orsakar, även om säkerhetsbristen finns i en beståndsdel som han inte har framställt själv. Denne kan inte lämna över ansvaret till någon underleverantör som egentligen orsakat säkerhetsbristen.⁸³ Tillverkaren av delprodukten går dock fri om han kan visa att säkerhetsbristen inte fanns då den levererades till sluttillverkaren. Sluttillverkaren får då ensam bära ansvaret. Båda produkterna skall bedömas självständigt.⁸⁴ Det solidariska ansvaret aktualiseras också för importören och den utländske tillverkaren gällande importerade produkter.⁸⁵

⁷⁸ Bengtsson, Ullman s. 26-27

⁷⁹ Forssén s. 17-18

⁸⁰ Ibid s. 17

⁸¹ Ibid s. 15-16

⁸² Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 117-119

⁸³ Ibid s. 109

⁸⁴ Bengtsson, Ullman s. 25

⁸⁵ Ibid s 117

Då en produkt tillverkas i flera led, utan att det är tal om delprodukter, ansvarar varje led för de säkerhetsbrister som fanns hos produkten då den lämnade det tillverkningsledet.⁸⁶

3.4 Bevisbörda och beviskrav

Eftersom ansvaret är strikt behöver skadelidande endast bevisa att det föreligger en säkerhetsbrist hos produkten samt att denna orsakade skadan, det vill säga att adekvat kausalitet (förutsebart orsakssamband) föreligger mellan skadan och defekten hos produkten.⁸⁷ Detta är inget som nämns i PAL, utan är en oskriven skadeståndsprincip. Den som kräver ersättning måste sammanfattningsvis bevisa

1. att han lidit en personskada eller en sakskada av det slag som man kan få ersättning för,
2. att det finns en säkerhetsbrist i en produkt som den mot vilken skadeståndsanspråket riktas är ansvarig för, och
3. att det är säkerhetsbristen som har orsakat skadan.⁸⁸

Det krävs full bevisning av käranden för att visa att skada uppkommit och att säkerhetsbrist föreligger hos produkten, dessa påståenden måste därmed styrkas. Att bevisa att det föreligger en skada är oftast inga problem för skadelidande. Dock kan det uppkomma svårigheter vid fastställande av skadans omfattning. Enligt 35 kap. 5 § rättegångsbalken medges lindring av beviskravet gällande uppskattningen av en skada.⁸⁹ Någon lättnad i beviskravet beviljas ej avseende att produkten har en säkerhetsbrist.

Gällande orsakssambandet har viss bevislättnad beviljats. Orsaken är att det många gånger kan vara mycket svårt att styrka att skadan verkligen orsakats av svarandens produkt. I det så kallade *Fiskdödsålet*⁹⁰ slog HD fast att det räcker med ett övervägande sannolikt orsakssamband mellan skada och säkerhetsbrist gällande miljöförgiftningar. En särskild regel om bevislättnad har nu införts i miljöbalken⁹¹. Motsvarande regel slogs fast i *Leomålet*⁹² gällande läkemedelsskador och jämförliga sammanhang.⁹³ Regeln om bevislättnad gäller enligt domstolen i fråga om svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp som berör invecklade tekniska och vetenskapliga produkter där sakkunniga kan ha skilda uppfattningar. Frågan

⁸⁶ Bengtsson, Ullman s. 109

⁸⁷ Forssén s. 19

⁸⁸ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 62

⁸⁹ Ibid s. 63

⁹⁰ NJA 1981 s. 622

⁹¹ Miljöbalken 32 kap. 3 §

⁹² NJA 1982 s. 421

⁹³ Bengtsson, Ullman s. 34-35

om bevislättnad beviljas beror på domstolens ställningstagande i det enskilda fallet.⁹⁴

Då skadelidande har fullgjort sin bevisbörda är det upp till tillverkaren eller importören att bevisa att han ej är skadeståndsansvarig och att något av undantagen är uppfyllt.⁹⁵ Det finns ingen möjlighet för svaranden att skydda sig genom en friskrivning eftersom lagens bestämmelser är tvingande.⁹⁶

3.5 Ansvarsfrihetsgrunder

Ett undantag från skadeståndsansvar är om tillverkaren eller importören kan visa att han aldrig har satt produkten i omlopp.⁹⁷ Han kan hävda att någon obehörig person sålt produkten etc.⁹⁸ Med uttrycket ”då produkten sattes i omlopp” menas den tidpunkt då den lämnade tillverkarens eller importörens kontroll eller besittning. Det avgörande är att en besittningsövergång har skett från tillverkaren till någon annan. Det krävs dock ej att produkten överlåtits. Har en självständig transportör tagit hand om produkten för att vidarebefordra den till någon annan, räcker det för att den skall anses vara satt i omlopp.⁹⁹

Tillverkaren går också fri om han kan bevisa att han handlat som privatperson och ej satt produkten i omlopp i näringsverksamhet.¹⁰⁰ Med näringsverksamhet menas en verksamhet av ekonomisk art som bedrivs yrkesmässigt.¹⁰¹ Enligt propositionen klassas offentlig verksamhet ej som näringsverksamhet.¹⁰² Dock strider detta mot Högsta Domstolens beslut i *Salmonella fallet*, där Stockholms stad ålades ett strikt produktansvar då lärare ådragit sig personskada orsakad av salmonellasmittad mat som serverades i skolmatsalen.¹⁰³ Rättsfallet bygger dock på rättsläget innan PAL trädde i kraft. I propositionen till PAL anges att prejudikatet endast bör gälla ansvar för farliga livsmedel. I dessa fall har därmed även offentliga verksamheter ett strikt produktansvar.¹⁰⁴

Ett annat alternativ är att göra sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns då tillverkaren eller importören satte produkten i omlopp.¹⁰⁵ Ett lägre beviskrav aktualiseras här eftersom det räcker med sannolikhet. Svaranden kan hävda att säkerhetsbristen inte förelåg just när han satte produkten i omlopp, utan uppkommit i senare led, till exempel vid hanteringen hos en grossist eller

⁹⁴ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 63-65

⁹⁵ Forssén s. 20

⁹⁶ PAL 5 §

⁹⁷ PAL 8 § 1 p.

⁹⁸ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 125

⁹⁹ Forssén s. 20-21

¹⁰⁰ PAL 8 § 1 p.

¹⁰¹ Forssén s. 21-22

¹⁰² Prop. 1990/91:197 s. 56

¹⁰³ NJA 1989 s. 389

¹⁰⁴ Bengtsson, Ullman s. 18; Prop. 1990/91:197 s. 56-57

¹⁰⁵ PAL 8 § 2 p.

detaljst.¹⁰⁶ Ju längre tid som förflutit, desto mindre är sannolikheten för att säkerhetsbristen fanns redan från början.¹⁰⁷

Att säkerhetsbristen beror på att den överensstämmer med tvingande föreskrifter från en myndighet är också en omständighet som undandrar ansvar.¹⁰⁸ Det avgörande är dock att skadan enbart får bero på att tillverkaren har följt föreskriften och ingenting därutöver. En näringsidkare har ett självständigt ansvar för sin produkt. Om tillverkaren har ett handlingsalternativ inom ramen för föreskriften som ger honom möjligheten att undgå skaderisken, är han skyldig att välja detta alternativ.¹⁰⁹

Tillverkaren eller importören undgår även skadeståndsansvar om han visar att säkerhetsbristen var ett utvecklingsfel, det vill säga att det inte var möjligt att upptäcka säkerhetsbristen på grund av det tekniska vetandet vid tidpunkten då produkten sattes i omlopp.¹¹⁰ Användningen av detta undantag är mycket begränsat i praktiken.¹¹¹

3.6 Framtiden

I dag är det ej på tal att förändra reglerna om produktansvaret i Sverige. Införandet av PAL medförde ej så många skadeståndsanspråk som man skulle kunna tro. Endast ett fall gällande produktansvar har tagits upp i Högsta Domstolen.

En fråga som dock har diskuterats inom Europa är huruvida liknande strikt ansvar bör införas för skador som orsakats av felaktigt utförda tjänster. Inom EG-kommissionen pågår arbete med att utforma ett särskilt direktiv om strängare skadeståndsansvar för skador som uppkommer då tjänster utförs.¹¹²

I EG-kommissionen pågår också forskningsarbete angående hur produktansvaret fungerar i Europa. Ett av målen är att introducera ännu ett direktiv som samordnar samtliga nationella lagar gällande produktansvar, som till exempel den kontraktsrättsliga och köprättsliga lagstiftningen. Parallellen med *the Restatement (third) of Torts: Products liability*¹¹³ borde bli synbar.¹¹⁴

¹⁰⁶ Bengtsson, Ullman s. 29

¹⁰⁷ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 128

¹⁰⁸ PAL 8 § 3 p.

¹⁰⁹ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 129

¹¹⁰ PAL 8 § 4 p; Forssén s. 22

¹¹¹ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 130

¹¹² Ibid s. 80-81

¹¹³ Se nedan kap. 4.6

¹¹⁴ Fairgrieve s. 296

4 Strikt produktansvar i USA

4.1 Förutsättningar

I USA kan en skadelidande grunda sitt skadeståndsanspråk på strikt produktansvar. Nästan alla femtio stater har intagit bestämmelser om att tillverkare och säljare ansvarar strikt för produktskador i enlighet med *Restatement (Second) of Torts § 402 A*. Vissa förutsättningar måste dock vara uppfyllda för att domstolen skall ålägga säljare eller tillverkare ett strikt ansvar.

4.1.1 "Produkt"

Vad som skall likställas med en produkt definieras ej i *Restatement (Second) of Torts*. Dock anges att begreppet innefattar *unprocessed* jordbruksföremål, som till exempel giftiga svampar. *The Restatement (Third) of Torts*¹¹⁵ definierar produkt som gripbar personlig egendom som inkluderar *unprocessed material*.¹¹⁶ Termen produkt är mer eller mindre synonym med *goods*, som definieras i UCC § 2-105. Det rör sig främst om lösa saker. Dock har begreppet utvidgas till att omfatta till exempel elektricitet, naturliga produkter såsom husdjur, navigationskort för flygplan och hus.¹¹⁷

4.1.2 Unreasonable dangerous

Paragraf 402 A i *Restatement (second) of Torts* anger att strikt ansvar föreligger om produkten är överläten i ett bristfälligt tillstånd (*defective condition*) och är *unreasonable dangerous* för användaren av produkten eller för hans egendom. Villkoren är att den kommersiella säljaren är engagerad i försäljningen och att produkten når konsumenten utan att dess tillstånd förändras under transporten. Det bristfälliga tillståndet skall ha förelegat då produkten lämnade svarandens kontroll.¹¹⁸

Generellt anses en produkt vara *unreasonable dangerous* om den avviker från vad som rimligen kan förväntas med hänsyn till dess natur och funktion. Produkten är helt enkelt farligare än vad som är accepterat. Det spelar ingen roll att säljaren vidtagit nödvändiga vårdåtgärder vid förberedningen och försäljningen av produkten. Det strikta ansvaret aktualiseras även om konsumenten inte har köpt produkten av säljaren eller ej ingått något avtal med säljaren.¹¹⁹ Flera domstolar har indikerat att

¹¹⁵ Se nedan kap. 4.6

¹¹⁶ Easton s. 7

¹¹⁷ Phillips s. 1-2

¹¹⁸ McAdams s. 628

¹¹⁹ Ibid

unreasonable dangerous och *defective condition* är samma sak. Även kommentaren till § 402 A stödjer denna uppfattning.¹²⁰

Produktdefekter delas ofta upp i tre olika typer, nämligen;

1. *Manufacturing or productions defects* (Fabrikationsfel)
2. *Design defects* (Konstruktionsfel)
3. *Inadequate warnings or instructions* (Instruktionsfel)

Med *fabrikationsfel* menas att produkten ej överrensstämmer med tillverkarens specifikation av varan.¹²¹ Kommentaren till § 402 A och praxis slår fast att en tillverkare eller säljare ansvarar för fabrikationsfel, oavsett hur tydliga varningarna är eller hur perfekt konstruktionen är.¹²²

Om produkten avviker från vad som kan förväntas av liknande produkter på marknaden föreligger ett *konstruktionsfel*. Konstruktionsfel eller instruktionsfel anses föreligga om skadelidande kan visa att en förnuftig person, som har vetskap om faran, ej skulle ha marknadsfört produkten utan att förändra designen eller bifoga ytterligare varningar eller instruktioner. Produkten anses då vara *unreasonable dangerous* enligt *the reasonable test*. Enligt § 402 A och praxis föreligger ett konstruktionsfel trots att varningar finns och att det inte föreligger något fel i fabrikationen.¹²³

Instruktionsfel föreligger om upplysningar om produkten är fel eller otillräckliga. Det anses föreligga en defekt trots att det inte finns något fel i fabrikationen eller konstruktionen.¹²⁴ Tillverkaren eller säljaren har en skyldighet att varna konsumenten när svaranden borde ha vetat att produkten kan vara farlig i dess förutsebara användning. Tillverkaren eller säljaren har också en skyldighet att varna för risker som upptäckts efter att produkten marknadsförts. Denna skyldighet kan innebära att dra tillbaka sina produkter eller erbjuda att reparera felen om produkten redan sålts till konsumenten.¹²⁵

Ett av de viktigaste testerna för att avgöra om en defekt föreligger är *The consumer expectations test*. Denna är beskriven i kommentaren till *Restatement (Second) of Torts*. För att varan skall anses *unreasonable dangerous* skall produkten vara farlig till en grad bortom vad den vanlige konsumenten, med normal kunskap om produkten, räknar med. Testet skall göras objektivt och baseras på genomsnittliga och normala förväntningar hos en förnuftig person. Ett av de första fallen där testet användes var *Vincer v. Esther Williams All-Aluminium Swimming Pool Co*. Frågan var om en ovan mark pool var *unreasonable dangerous*. En tvåårig pojke hade fallit i poolen och blivit hjärnskadad. Käranden ansåg att en defekt förelåg

¹²⁰ Phillips s. 28, Owen s. 293

¹²¹ Phillips s. 193

¹²² Owen s. 348

¹²³ Phillips s. 196-197

¹²⁴ Owen s. 348

¹²⁵ Armas s. 4

eftersom det ej fanns någon grind vid stegens slut för att förhindra småbarn att klättra i poolen. Domstolen i Wisconsin ansåg att poolen ej var *unreasonable dangerous* efter tillämpning av *the consumer expectations test*. En vanlig konsument kunde räkna med att poolen var farlig för små barn, eftersom det var uppenbart att en grind saknades. Precis som detta fall illustrerar, kan uppenbara produktfaror aldrig klassas som *unreasonable dangerous*.¹²⁶

Det finns dock flera nackdelar med detta test. För det första kan en produkt aldrig vara defekt om faran är uppenbar för konsumenten, trots att tillverkaren lätt skulle kunna avvärja faran. Testet fungerar ofta bra då konsumenten och den skadelidande är samma person. Problem uppstår dock då andra skadas av produkten, till exempel konsumentens barn, patienter eller åskådare. Ett sista problem är att en konsuments förväntningar är ett svagt begrepp. Många gånger vet inte konsumenten vad han kan förvänta sig av en produkt, till exempel läkemedel.

På grund av svagheterna i testet har vissa domstolar övergivit *the consumer expectations test* och gått över till *the risk-utility test*. Det kvarstår dock som en viktig del i många produktansvarsmål.¹²⁷

Det andra testet för att avgöra om det föreligger en defekt i produkten är *the risk v. utility test*. En avvägning görs här mellan risken för skada och vad det skulle kosta att avvärja faran. Om kostnaden understiger risken föreligger en defekt. Vissa domstolar hävdar att *risk-utility* testet är en sorts vårdslöshetstest och ej användbar vid strikt ansvar. Andra menar motsatsen eftersom fokus ligger på produkten och inte på tillverkarens beteende.¹²⁸

4.1.3 Ersättningsgilla skador

Paragraf 402 A anger att strikt ansvar aktualiseras oberoende av att något kontraktsförhållande föreligger mellan käranden och leverantören. Det räcker att skadelidande är en passiv användare eller konsument. Generellt kan det strikta ansvaret aktualiseras vid både personskador och sakskador. Dock har vissa stater exkluderat sakskadorna. Skada som drabbar den defekta produkten i sig ersätts ej.¹²⁹

Vid personskada ersätts ekonomisk skada (*special damages*) och ideell skada (*general damages*). En skadelidande har oftast rätt till ersättning för alla förutsebara skador i ett produktansvarsmål och dessa behöver ej vara av ekonomisk art.¹³⁰ Som ekonomisk skada ersätts följande:

¹²⁶ Owen s. 292-296

¹²⁷ Ibid s. 299-301

¹²⁸ Brown s. 9-11

¹²⁹ McAdams s. 630

¹³⁰ Phillips s. 70; *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 61

1. Vårdkostnader
2. Kostnader för anhöriga på grund av besöksbehov hos den skadelidande
3. Inkomstförlust¹³¹

Till ideella kostnader räknas;

1. Sveda och värk
2. Fysiska och psykiska besvär till följd av skadan
3. Renodlat psykiska besvär
4. *Loss of companionship, loss of freedom, distress caused by mistreatment of third person or of corpse*¹³²

Under ersättningsposten sveda och värk lämnas ersättning för fysisk skada och psykiska besvär i allmänhet. Skadelidande behöver ej lägga fram någon omfattande bevisning angående skadornas omfattning. Detta bedöms istället efter vad som erfarenhetsmässigt är känt beträffande den aktuella skadan.¹³³

Många domstolar medger skadestånd för renodlat psykiska skador. Ett exempel är ersättning för *fear and anger*, vilket tar sikte på den oro och ångslan som den skadelidande kan känna. Till exempel fruktan för eget liv vid en svår kroppsskada. Flera domstolar har beviljat skadelidande ersättning för psykisk stress som orsakats av bevittning när en nära släkting lidit av sina skador. Det krävs att det psykiska lidandet upplevs vid samma tidpunkt och plats som den andra personen upplever sin skada.¹³⁴ I ett fall beviljades skadestånd till en make som drabbats av en psykisk chock vid underrättelsen om en nära anhörigs död.¹³⁵ Till renodlat psykiska besvär räknas även *humiliation*, vilket innefattar känslan av vanmakt, underlägsenhet eller förödmjukelse.¹³⁶

Ersättning för *loss of companionship* lämnas till maken till den som drabbats av en svår fysisk eller psykisk skada. Vissa domstolar har medgivit ersättning till en mor därför att hon saknat sitt barn som legat på sjukhus.¹³⁷ De övriga skadeståndsposterna tar sikte på lidande till följd av frihetsberövande eller när en anhörig blir misshandlad eller liknande.¹³⁸

Om produktskadan lett till döden har efterlevande make, barn och föräldrar alltid rätt till skadestånd för ekonomisk förlust till följd av dödsfallet. De anhöriga kan även ha rätt till ersättning för det lidande som åsamkats dem genom dödsfallet. Den skadelidandes rätt till skadestånd för den ideella

¹³¹ SOU 1995:33 s. 308-309

¹³² Ibid

¹³³ Ibid s. 309

¹³⁴ Owen s. 270-271

¹³⁵ SOU 1995:33 s. 313

¹³⁶ Ibid s. 309

¹³⁷ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 61

¹³⁸ SOU 1995:33 s. 310

skadan, avseende tiden från skadetillfället fram till dödsfallet, går dessutom alltid över på arvingarna.¹³⁹

Vissa domstolar beviljar ersättning för en annan sort av icke ekonomiska skador, nämligen *hedonic awards*. Syftet med detta skadestånd är att kompensera skadelidande för de enkla njutningarna som har gått förlorade på grund av skadan. I ett rättsfall från Illinois beviljades den skadelidande 1,02 miljoner USD i *hedonic damages*. Orsaken var att käranden inte längre kunde njuta av trädgårdsarbete, långa promenader eller skjutsa sitt barnbarn till fritidsaktiviteter, på grund av skadan.¹⁴⁰

Det har debatterats huruvida produktskada i form av ren ekonomisk skada bör beviljas ersättning. Flertalet av domstolarna har följt *the economic loss rule*, som slogs fast i the United States Supreme Court. Denna innebär att ren ekonomisk skada aldrig ersätts i produktansvarsmål. Dock har vissa domstolar gjort undantag när den ekonomiska skadan orsakas av en defekt i produkten som är en risk för allmän säkerhet eller egendom.¹⁴¹

Det strikta ansvaret har utvecklats i praxis till att även gälla skador som drabbar åskådare, om skadan var förutsebar. Käranden behöver därmed ej vara köpare, användare eller konsument. Anledningen är att dessa personer är i behov av minst lika mycket skydd som konsumenter och användare, eftersom de ej har någon kontroll över produkterna genom inspektion eller användning.¹⁴² Exempel som kan nämnas är passiva rökare eller personer som lidit skada av att se en nära vän drabbas av en skada. Även personer som har försökt rädda någon som utsatts för en defekt produkt har rätt till skadestånd av säljaren, om han drabbas av skada under räddningsförsöket. Vissa stater har begränsat ansvaret till räddningsförsök som varit spontana och ej övervägda. Andra stater tillämpar regeln att en professionell räddare aldrig kan få skadestånd för en produktskada som drabbar honom indirekt. Svaranden måste i så fall gjort sig skyldig till oresonlig misskötsel eller att det föreligger en skaderisk som är ovanlig.¹⁴³

Punitive damages ersätts i samtliga stater utom i fyra. *Punitive damages award* innebär att svaranden åläggs att betala extra ersättning till käranden på grund av att skadegöraren har missbrukat kärandens rättigheter. Denna princip om *straffskadestånd* syftar till att straffa svaranden för skandalöst beteende samt avskräcka svaranden och andra från att uppföra sig illa i framtiden. *Punitive damages* kan sägas ha fem funktioner, nämligen vedergällning, utbildning, avskräckning, compensation och upprätthållning av lagen.¹⁴⁴

¹³⁹ SOU 1995:33 s. 312-313

¹⁴⁰ *Product liability rules in OECD countries* s. 22

¹⁴¹ Owen s. 272

¹⁴² Ibid s. 266-267

¹⁴³ Phillips s. 83-86

¹⁴⁴ Owen s. 1133

En domstol kan döma ut *punitive damages award* i fall där svaranden anses ha skadat käranden på ett ondskefullt, avsiktligt, hänsynslöst eller betryckande sätt.¹⁴⁵ Det kan till exempel vara att flera klagomål rapporterats tidigare till svaranden på grund av den farliga produkten. Tillverkaren har då blivit varse om säkerhetsbristen och trots detta underlåtit att göra något för att förebygga framtida skador. Tillräckliga bevis måste föreligga att bedrägeri eller hänsynslöshet har förekommit. Ett exempel är *the McDonalds case*, där den brännskadade kvinnan fick 480 000 dollar för *punitive damages* efter att ha bränt sig på McDonalds kaffe. Summan var tre gånger så stor i jämförelse med det övriga skadeståndet. Orsaken var att kaffet var onödigt varmt samt att McDonalds hade fått 700 klagomål tidigare på grund av detta.¹⁴⁶

Praxis visar dock att endast en liten del av alla produktansvarsfall resulterar i *punitive damages* och de flesta gäller näringsidkare och ej privata skador. Många stater har infört restriktioner gällande *punitive damages* i form av krav på faktisk illvilja hos svaranden, tak på ersättningsbeloppet, delning mellan rättegångarna gällande *punitive damages* och övriga skadeståndskrav.¹⁴⁷ Vissa stater kräver att en viss del av en *punitive award* skall betalas till staten. Upp till 50 % har gått till staten i vissa domstolar, medan andra har ansett att utbetalning till staten med en tredjedel av en *punitive award* strider mot konstitutionen.¹⁴⁸ I ett annorlunda fall fördelade domstolen två tredjedelar till en cancerforskningsorganisation.¹⁴⁹ Sedan 1991 har *punitive damages* varit föremål för federal konstitutionell granskning och kontroll.¹⁵⁰

Det bör nämnas att en produktansvarsförsäkring normalt inte täcker *punitive damages*. I vissa stater råder det till och med förbud emot att teckna försäkring gällande dessa skadestånd.¹⁵¹

4.2 Ersättningsnivån

Vissa stater har försökt att lägga ett tak på hur mycket som kan betalas ut för icke ekonomiska skador. Till dessa begränsningar hör ersättning för lyte och men, psykiska skador och *punitive damages*. Dock har dessa bestämmelser ansetts strida mot konstitutionen i vissa stater. Ett exempel är New Hampshire som hade infört ett tak på 875 000 USD. Detta ansågs strida mot statens *equal protection constitutional provision* i *Brannigan v. Usitalo*.¹⁵²

¹⁴⁵ Owen s. 1120-1121

¹⁴⁶ Phillips s. 75-76

¹⁴⁷ Ibid s. 75

¹⁴⁸ Ibid s. 80

¹⁴⁹ Dardinger v. Anthem Blue Cross & Blue Shield (Ohio 2002)

¹⁵⁰ Owen s. 1123

¹⁵¹ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 61

¹⁵² Phillips s. 72-73

De ersättningar som döms ut för *punitive damages* är ofta mycket höga och döms ut vid sidan av den allmänna ersättningen. De största summorna har fått betalats ut av biltillverkare, vars bilar har orsakat personskada. I *Grisham v. Ford Motor Company* (1978) utdömdes Ford Motors att betala 125 miljoner USD till den unge Grisham, som blivit svårt brännskadad då bilen började brinna. Domen grundades på att Ford visste om farorna med bilen innan den sattes på marknaden, men valde att inte ändra till en säkrare design på grund av kostnaden. Sedan denna dom har *punitive damages* dömts ut i avsevärt många liknande fall. Till exempel har Ford erlagts ersättningsskyldighet på 58 miljoner dollar, 150 miljoner dollar och 246 miljoner dollar.¹⁵³ Den högsta ersättningen för *punitive damages* som dömts ut av en biltillverkare var 1,09 miljarder USD. Svaranden var här General Motors år 1999.¹⁵⁴ På grund av stora utbetalningar för *punitive damages* har många företag tvingats till konkurs.¹⁵⁵

Gällande den allmänna ersättningen är det endast ett fåtal produktansvarskrav som ger upphov till miljonbelopp i skadestånd.¹⁵⁶ Dock ersätts allvarligare skador med höga skadestånd. Till exempel ersätts en person som drabbats av blindhet med mellan 1 000 000 och 3 000 000 USD. För total hörsselförlust lämnas ersättning med mellan 350 000 och 1 000 000 USD och 750 000 USD lämnas till en man, respektive 1 300 000 till en kvinna, som amputerat underbenet på grund av skadan.¹⁵⁷ Exempel på ersättningsbelopp som verkar oproportionerliga till skadans omfattning är många. En jury i Illinois beviljade ersättning på 1 miljon USD till var och en av de 65 skadelidande. Orsaken var att restprodukter från en fabrik hade läckt in i deras stad. Dessutom ålades tillverkaren att betala 16 miljoner USD i *punitive damages*.¹⁵⁸ Det är dock svårt att få en korrekt bild av rättsläget eftersom mer än hälften av alla tvister görs upp efter förlikning och ersättningsbeloppet offentliggörs då ej.¹⁵⁹

Produktansvarsmål avgörs oftast av en jury. Detta spelar en avgörande roll för utgången eftersom anmärkningsvärt lägre ersättningar utdöms i länder där målen avgörs av en domare.¹⁶⁰ Juryn tar många gånger hänsyn till advokatens arvode, vilket normalt uppgår till 30-50 % av kärandens utdömda skadestånd, och dömer därför ut ett högre belopp.¹⁶¹ En princip har utvecklats vid ersättningsbestämmande, nämligen att jurymedlemmarna värderar skadan till det belopp de själva skulle ha begärt om de drabbats av samma skada (*the golden rule*). En annan princip innebär att lidandet delas upp i en tidsenhet och denna multipliceras med ett lågt belopp per enhet (*the per diem*).¹⁶²

¹⁵³ Owen s. 1129-1130

¹⁵⁴ Anderson v. General Motors Corp., No. BC116926, 1999

¹⁵⁵ Owen s. 1131

¹⁵⁶ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 61

¹⁵⁷ SOU 1995:33 s. 311

¹⁵⁸ *Product liability rules in OECD countries* s. 25-26

¹⁵⁹ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 61

¹⁶⁰ Easton s. 9

¹⁶¹ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 60

¹⁶² SOU 1995:33 s. 310

I USA gäller *the collateral source rule*, som innebär att den skadelidande har rätt till fullt skadestånd för sin skada. Detta innebär att skadelidande kan få dubbel kompensation genom att ersättning från till exempel sjukförsäkring inte beaktas vid bestämmande av skadeståndet.¹⁶³ Även detta bidrar till de höga skadeståndsbeloppen. Dock har denna princip fått kritik från många håll och tio delstater har infört regler som innebär att försäkringsersättning skall avräknas helt eller delvis från skadeståndet.¹⁶⁴

Vissa stater tillämpar principen att skadelidandens bidrag till skadan genom vårdslöshet, *comparative fault*, inte kan avräknas från svarandens strikta ansvar. En jämförelse av skuld, mellan käranden och svaranden, kan i dessa stater endast ske vid produktansvar grundat på vårdslöshet. Andra stater tar hänsyn till skadelidandes vårdslöshet även i fall grundade på strikt ansvar och svaranden kan på grund av vårdslösheten gå fri eller få betala ett lägre skadeståndsbelopp, det vill säga jämkning.¹⁶⁵ *Comparative fault* används på två olika sätt. 14 delstater som har en *pure comparative fault rule*, vilket innebär att kärandens ersättning minskar procentmässigt i enlighet med hur culpös denne har varit. Resterande 29 stater använder principen *modified comparative fault*. Detta innebär att käranden ersätts fullt ut om inte hans culpösa beteende överskrider en viss nivå. Om denna nivå överskrids beviljas käranden däremot ingen ersättning alls. I de flesta stater ligger denna nivå på 50-51 % av skadeorsaken.¹⁶⁶

Det vanligaste är att principen om *assumption of risk* tillämpas vid culpabedömningen. Detta innebär att svaranden skall bevisa att skadelidande var medveten om faran och trots detta fortsatte att använda produkten. Tre omständigheter måste bevisas, nämligen att käranden verkligen har *vetat om* risken innan skadan inträffade och *frivilligt* samt *oresonligt* använt produkten.¹⁶⁷

4.3 Ansvarssubjekten

Alla parter som medverkar i framställningen eller spridningen av den bristfälliga produkten kan bli ansvariga om produkten orsakar en skada, oavsett om bevis saknas angående vem som bär ansvaret för bristfälligheten. Svaranden måste dock vara en näringsidkare. Det avgörande är vem som sålde den defekta produkten. Detta innebär att varje säljare i tillverkningsprocessen samt distributionskedjan kan göras ansvarig.¹⁶⁸ Enligt paragraf 402 A är säljaren ansvarig gentemot konsumenten trots att säljaren inte har tillverkat produkten.¹⁶⁹

¹⁶³ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 55-56

¹⁶⁴ SOU 1995:33 s. 308

¹⁶⁵ Phillips s. 285-288

¹⁶⁶ *Product liability rules in OECD countries* s. 16

¹⁶⁷ Brown s. 8, 20-21

¹⁶⁸ *Ibid* s. 15

¹⁶⁹ Easton s. 7

Enligt praxis ansvarar tillverkare till delprodukter strikt. Det avgörande är om delprodukten är defekt i sig själv och då den lämnade tillverkarens kontroll. Om tillverkaren till den slutliga produkten infogar delprodukten på ett sätt som orsakar produktskadan går tillverkaren till delkomponenten fri från ansvar. I vissa fall har dock tillverkaren till delprodukter en skyldighet att varna sluttillverkaren för säkerhetsproblem som kan uppkomma vid inkorporeringen i slutprodukten. Detta aktualiseras endast om delproduktstillverkaren har vetskap om att sluttillverkaren kommer att använda delprodukten på ett sätt som möjligtvis kan medföra en *unreasonable dangerous* situation för konsumenten.¹⁷⁰

Strikt ansvar aktualiseras också för de som bedriver *abnormal dangerous activity*. Sektion 519 i *the Restatements (Second) of Torts* stadgar att den som bedriver onormalt farlig verksamhet ansvarar strikt för de eventuella produktskador som orsakats av aktiviteten. Ett exempel är fabriker som av misstag släppt ut farlig gas till en intilliggande byggnad.¹⁷¹ Ett flertal skadeståndsprocesser har förts emot tillverkare av eldhandvapen under section 519, dock utan framgång. Endast i ett fall utdömdes skadestånd av tillverkaren. Anledningen var att det aktuella vapnet var av en speciell sort, vilket ej kunde användas för något legitimt syfte i samhället.¹⁷² Det som gör denna ansvarsgrund så speciell, är att många domstolar inte kräver att den farliga verksamheten involverar någon defekt, det räcker med att verksamheten klassas som farlig.¹⁷³

I vissa fall aktualiseras *joint and several liability*. Detta inträffar då skadorna hos en kärke är odelbara i praktiken och det finns flera skadeståndsskyldiga för samma skada. Varje skadegörare ansvarar individuellt gentemot den skadelidande. En skadegörare kan hållas ansvarig för alla skador som käreanden har utsatts för, trots att andra skadegörare har bidragit mer till skadorna. Principen innebär att skadelidande kan välja fritt vem eller vilka som han vill rikta skadeståndskravet mot och vem av dessa han vill kräva betalning av. Detta medför stora kostnader för vissa företag. En svarande som endast är ansvarig för en liten del av produktskadan, kan bli ersättningskyldig för 100 % av skadelidandes förluster om övriga svaranden är finansiellt svaga.¹⁷⁴

Problemet skulle kunna lösas om den ersättningskyldige skadegöraren fick bidrag från andra skadegörare. Detta är dock inte alltid möjligt på grund av att dessa kan vara immuna, insolventa eller oidentifierade. I vissa stater lagstiftning föreligger inte ens regressrätt i dessa situationer. Dock har nio stater avskaffat principen *joint and several liability* och en skadegörare

¹⁷⁰ Owen s. 964-965, 973

¹⁷¹ Old Island Fumigation, Inc. V. Barbee.; Phillips s. 58

¹⁷² Kelley v. R.G. Industries, Inc.; Phillips s. 58-59

¹⁷³ Phillips s. 60

¹⁷⁴ *Product liability rules in OECD countries* s. 18-19; Phillips s. 80-82

ansvarar endast för hans del av skadan. Många stater har också modifierat eller inskränkt principen.¹⁷⁵

Deepest pocket processer har uppkommit som en effekt av det solidariska ansvaret. Med detta innebär att skadelidande väljer att föra talan emot företag som är stora ekonomiskt eller har produktansvarsförsäkringar, trots att dessa företag endast har en mindre anknytning till den inträffade skadan.¹⁷⁶

I vissa fall kan situationen uppkomma att skadan inte kan härledas till en viss tillverkare, eftersom produkten har tillverkats i identisk form hos flera. Oftast rör det sig om läkemedel, sprängämnen eller växtbekämpningsmedel etc. Många av domstolarna har valt att tillämpa *enterprise liability* vid dessa situationer. Den skadelidande har då rätt att stämma samtliga tillverkarna, som hålls solidariskt ansvariga. En tillverkare undgår ansvar endast om han lyckas bevisa att han inte tillverkat just det produktexemplaret, vilket oftast är mycket svårt. Ett fåtal stater har istället tillämpat *market share liability*. Detta innebär att ansvaret fördelas mellan samtliga tillverkarna i förhållande till varje företags marknadsandel.¹⁷⁷

I USA gäller *Successor liability*, vilket innebär att ett företags produktansvar går över på efterträdande företag vid överlåtelse av något slag. Näringsidkare kan därmed åläggas strikt ansvar för produktskador som orsakats av den tidigare ägaren före transaktionen. Syftet med denna princip är att skydda konsumenterna.¹⁷⁸

4.4 Bevisbörda och beviskrav

Skadelidande har bevisbördan för att svarandens produkt var bristfällig och att denna defekt orsakade produktskadan, det vill säga att kausalitet föreligger. Han måste dock ej eliminera andra eventuella orsaker till skadan som inte kan knytas till svaranden. Käranden måste även visa att defekten existerade när produkten lämnade svarandens kontroll samt att svaranden är ansvarig för produkten i fråga.¹⁷⁹ Dock aktualiseras en omvänd bevisbörda angående *cause in fact*. Då det föreligger flera potentiella skadevällare och käranden har bevisat att en av dessa har orsakat skadan, men det är osäkert vem detta är, går bevisbördan över på varje svarande att visa att han inte orsakat skadan.¹⁸⁰

Vad käranden har bevisbördan för kan sammanfattas följande;

¹⁷⁵ Phillips s. 80-82

¹⁷⁶ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 59

¹⁷⁷ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 55

¹⁷⁸ Phillips s. 95-96

¹⁷⁹ *Ibid* s. 243

¹⁸⁰ *Restatement (Second) of Torts*, Sektion 433B

1. Näringsidkaren var involverad i tillverkningen eller försäljningen av produkten som orsakade skadan,
2. Produkten var defekt,
3. Produkten var *unreasonable dangerous* för förutsebara användare eller konsumenter,
4. Produkten nådde konsumenten utan betydande förändring i produkten och
5. Produkten orsakade skadan.¹⁸¹

Det klassiska beviskravet *preponderance evidence* gäller för käranden även i produktansvarsmål. Detta innebär att käranden måste visa att hans eller hennes fall är mer trovärdigt att vara sant än falskt.¹⁸²

Bevisbördan går sedan över på svaranden som måste bevisa att någon av ansvarsfrihetsgrunderna är uppfyllda. Någon möjlighet att friskriva sig från ansvar finns inte för näringsidkare gentemot konsumenter.¹⁸³

4.5 Ansvarsfrihetsgrunder

Svaranden kan gå fri från ansvar om han kan bevisa att produkten användes på ett oförutsebart sätt, det vill säga att käranden missbrukat produkten. De flesta domstolarna har fastställt att svaranden måste se till att produkten klarar av rimligt förutsebart missbruk. Endast skandalöst missbruk av produkten frångår svaranden ansvar.¹⁸⁴ Svaranden måste bevisa att käranden använde produkten på ett onormalt, oförutsebart och oavsiktligt sätt. Missbruk kan leda till att ersättningen reduceras eller att svaranden helt undgår ansvar.¹⁸⁵

Om svaranden kan visa att defekten uppstod på grund av en oförutsebar förändring av produkten, kan detta befria från ansvar. Svaranden är inte heller ansvarig för skaderisker som uppstått som ett naturligt led på grund av användning av produkten. Ju äldre produkten blir, desto mer går ansvaret över på konsumenten att vidta försiktighetsåtgärder.¹⁸⁶

The state-of-art defense innebär att en tillverkare ej skall vara ansvarig för defekter hos en produkt, om denna överensstämmer med de säkerhetskrav som gällde när den sattes på marknaden. Till denna ansvarsfrihetsgrund räknas även defekter som ej var kända vid tidpunkten för försäljningen på grund av det tekniska vetandet, det vill säga utvecklingsfel. Dock har denna ansvarsfrihetsgrund ej fått något större genomslag i domstolarna. I majoriteten av staterna har det inte alltid beaktats som en bestämd faktor för att undgå ansvar, endast som en del av försvaret. Detta innebär att

¹⁸¹ Armas s. 3

¹⁸² Howells s. 219

¹⁸³ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 58

¹⁸⁴ Brown s. 19

¹⁸⁵ Armas s. 5

¹⁸⁶ Owen s. 712-714

amerikanska säljare eller tillverkare kan hållas ansvariga för defekter i deras produkter trots att det var omöjligt att upptäcka defekterna vid försäljningen. Dessutom tillåter inte vissa stater att en ansvarsfrihetsgrund bygger på ett *state-of-art defense* om svaranden ej gått ut med varningar i efterhand då informationen om faran blev känd.¹⁸⁷ I vissa stater anses dock utvecklingsfelen undandra ansvar.¹⁸⁸

En annan omständighet som kan befria från ansvar är om produkten stämmer överrens med specifikationer från USA:s regering, *the government contractor defense*. Denna ansvarsfrihetsgrund kan endast åberopas av företag som blivit anlitade av regeringen att tillverka vissa produkter. Principen slogs fast i rättsfallet *Boyles v. United Technologies Corp.*¹⁸⁹ Domstolen fastställde vissa krav som måste vara uppfyllda för att svaranden skall undgå skadeståndsansvar, bland annat att regeringen skall utfärdat en precisering angående produktens utformning, att produkten levde upp till denna precisering och att tillverkaren varnat regeringen för skaderisker som var kända endast för denne.¹⁹⁰

4.6 Framtiden

År 1997 bestämde sig the Amerikan Law Institute för att genomföra en revidering av *the Restatement (Second) of Torts*. Detta resulterade i *The new Restatement of law, Third, Torts: Products liability*. En av förändringarna är att strikt produktansvar begränsas till produktionsfel. Fabrikationsfel samt instruktionsfel utesluts.¹⁹¹ *The Third Restatement* tillkom efter noga övervägningar och har fått genomslag i några stater. Dock har nästan alla stater byggt sin lagstiftning på § 402 A i *Second Restatement*, vilken *Third Restatement* nästan slopar helt. *The Restatement Third* är en stor kontrast till *Restatement Second*.¹⁹² Av denna anledning har många stater ignorerat det nya förslaget. Det kommer antagligen dröja många år innan någon förändring sker i domstolarna.¹⁹³

Det har också gjorts försök att genomföra federal lagstiftning på produktansvarsområdet. Syftet har varit att underlätta för de amerikanska företagen. Bland annat föreslogs att ett tak skulle införas för storleken på *punitive damages* samt en begränsning av advokatarvoden.¹⁹⁴

¹⁸⁷ Easton s. 7

¹⁸⁸ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 54

¹⁸⁹ *Boyle v. United Technologies Corp.*, 427 U.S. 500, 108 S.Ct. 2510, 101 L.Ed.2d 442 (1988).

¹⁹⁰ Phillips s. 177-178

¹⁹¹ <http://library.findlaw.com/1999/Aug/1/129315.html>

¹⁹² Fairgrieve s. 301

¹⁹³ Owen s. 249-250

¹⁹⁴ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 62

5 Domstolsförfarandet i USA och Sverige

I USA är det relativt lätt för en konsument att få tillträde till domstol i ett produktansvarsmål eftersom *contingency fees* tillämpas av advokater. Käranden behöver endast betala sin advokat om ersättning beviljas i domstolen. Advokaten får då ersättning genom en procentsats av skadeståndet. Om svaranden vinner målet behöver käranden inte betala någonting.¹⁹⁵ Vardera parten står också för sina egna rättegångskostnader, om svaranden vinner får han alltid stå för sina kostnader. Detta innebär därmed att det är kostnadsfritt att stämma alla som har minsta anknytning till en produktskada. Möjligheten finns dock för svaranden att träffa en förlikning och betala en viss summa till skadelidande för att slippa undan en process.¹⁹⁶

USA är en mycket advokattät nation. Klienter lockas aktivt och eftersom socialförsäkringssystemet är bristfälligt blir intresset stort för att försöka få ersättning skadeståndsvägen.¹⁹⁷

På grund av att USA tillämpar det så kallade *discovery*-förfarandet blir processkostnaderna oftast högre i USA än i Europa. Detta innebär att parterna före en rättegång får tillgång till bevisning genom skriftlig dokumentation och frågeformulär med domstols hjälp. Att expertvittnen hörs i stor omfattning leder också till stora processkostnader.¹⁹⁸

I Sverige bromsas processlusten genom att den som förlorar en process oftast får betala motpartens rättegångskostnader. Advokater kräver betalning trots att käranden inte vinner målet och *contingency fees* är förbjudet.¹⁹⁹ Domstolen är helt utomstående i förhållande till parterna när det gäller att samla bevismaterial. Någon hjälp från domstolen är ej möjligt i detta avseende.²⁰⁰

¹⁹⁵ Easton s. 8

¹⁹⁶ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 59

¹⁹⁷ Blomstrand, Broqvist, Lundström s. 54

¹⁹⁸ *Ibid* s. 54-55

¹⁹⁹ *Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri* s. 59

²⁰⁰ *Product liability rules in OECD countries* s. 27

6 Analys

6.1 Likheter

Likheterna mellan USA och Sverige är förvånansvärt många gällande det strikta produktansvarets uppbyggnad. Anledningen till detta är att EG:s ministerråd hade USA som förebild vid utformandet av det direktiv som implementerade strikt produktansvar. För det första är förutsättningarna för att strikt ansvar skall kunna tillämpas näst intill identiska. I Sverige skall produktskadan ha orsakats av en *säkerhetsbrist* hos produkten, vilket motsvaras av kravet på *unreasonable dangerous* i USA. Bedömningstidpunkten i Sverige är då tillverkaren eller importören satte den i omlopp. Motsvarande bestämmelse återfinns i USA, nämligen då produkten lämnade svarandens kontroll. Både i USA och Sverige delas produktdefekterna upp i fabrikationsfel, konstruktionsfel och instruktionsfel. Vilka produktskador som är ersättningsgilla är likvärdiga, i både USA och i Sverige delas skadorna in i ekonomiska och ideella skador.

Gällande bevisbördan ligger denna på käranden i ett första skeende, som skall bevisa att förutsättningarna för ett produktansvar föreligger. Bevisbördan går sedan över på svaranden som måste bevisa att någon av ansvarsfrihetsgrunderna är uppfyllda för att undgå skadeståndsansvar. Detta system föreligger både i Sverige och i USA.

I varken USA eller i Sverige har något tak på ersättningsbeloppen för personskada vid produktansvar införts. I Sverige har det inte ansetts nödvändigt att införa något tak gällande personskadorna och i USA har det ansetts strida mot konstitutionen att införa en sådan begränsning.

När det gäller det solidariska ansvaret mellan många skadevällare tillämpas samma princip både i Sverige och i USA, nämligen att käranden har rätt att välja vem som han vill rikta skadeståndsanspråket emot. Dock har flera delstater i USA avskaffat eller modifierat principen.

6.2 Skillnader

Den största skillnaden mellan USA och Sverige är storleken på ersättningen som döms ut i produktansvarsmål. Den ekonomiska ersättningen är betydligt högre i USA, där utdömande av miljonbelopp hör till vanligheterna.

Orsakerna till detta är flera. För det första har amerikanerna en annan syn när det gäller den ekonomiska försörjningen hos den enskilde. I Sverige föreligger omfattande social omsorg och socialförsäkringssystemet är utbrett. I USA gäller principen att den enskilde ansvarar för sin ekonomiska

försörjning utan stöd från staten. Detta synsätt ger sig även uttryck i rättsväsendet. Om en skadelidande till exempel har försäkring som täcker en del av skadan, sker ingen avräkning från det skadeståndsbelopp som han är berättigad till på grund av produktskadan. Skadelidande anses vara berättigad till hela skadeståndsbeloppet, oavsett hur mycket ersättning han beviljas av försäkringsbolag eller liknande. Det bör dock påpekas att principen har fått kritik och tio delstater har infört vissa avräkningsregler.

I Sverige gäller det motsatta. Enligt skadeståndslagen 5 kap 3 § skall avräkning ske från skadeståndsbeloppet om käranden får ersättning även från annat håll. Närmare bestämt sker avräkning om skadelidande får ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll genom pension, sjuklön eller liknande. Stat och landsting som betalar ut dessa ersättningar har i sin tur ingen regressrätt gentemot skadevållaren. Detta innebär att tillverkaren eller importören som har orsakat personskadan går fri från denna del av skadeståndet. Beaktansvärt är att regressrätt däremot föreligger för försäkringsbolag som betalar ut trafikskadeersättning till skadelidande för skada som omfattas av produktansvarslagen.²⁰¹ Varför regressrätt inte också föreligger då ersättning betalas ut från bland annat allmän försäkring eller arbetsskadeförsäkring är för mig obegripligt. Tanken att avräkna viss ersättning för att inte överkompensera skadelidande är god. Däremot borde det också föreligga en regressrätt i anslutning till 5 kap 3 § SkL. Skadevållaren, som blivit erlagd att betala ett visst belopp i skadestånd, bör oinskränkt vara skyldig att utbetala denna summa.

Ett annat faktum som kan bidra till de höga ersättningsbeloppen är att det är mer kostsamt att leva i USA än i Sverige. Invånarna i USA betalar det mesta själva utan stöd från staten, så som till exempel skola och omsorg. I Sverige finansieras sjukvård med mera däremot via skattsedeln. Även detta beaktas av domstolarna.

En annan viktig orsak till de enorma skadeståndsbeloppen är att ersättning för *punitive damages* beviljas i amerikanska domstolar. Det är främst dessa *straffskadestånd* som uppgår till de högsta ersättningsbeloppen. Detta förekommer ej i Sverige. Dock kan dessa straffskadestånd associeras med rätten till kränkningersättning, vilket beviljas i Sverige då skadevållaren har begått ett brott. Vissa likheter föreligger nämligen mellan hur ersättning för *punitive damages* och kränkning bestäms. Vid fastställande av kränkningersättning skall det bland annat beaktas om handlingen haft förnedrande inslag eller inneburit missbruk av ett förtroendeförhållande.²⁰² Detta kan jämföras med straffskadeståndet i USA, vilket döms ut till skadelidande till exempel då svaranden har åsamkat skadan på ett hänsynslöst eller betryckande sätt. Skillnaden är dock att det hänsynslösa beteenden ej behöver ha varit direkt riktat emot skadelidande i USA. Det räcker till exempel att andra har klagat på produkten tidigare och svaranden trots detta ej vidtagit några åtgärder. I USA krävs inte heller att något brott har begåtts.

²⁰¹ TSL 20 § 2 st.

²⁰² SkL 5 kap 6 §

Att ersättningsbeloppen bestäms av en jury är också en starkt bidragande orsak till de höga skadestånden. I juryn sitter vanliga medborgare, vilka har en mer känslomässig syn på skadelidande och lever sig in i dess lidande, vilket de skall göra enligt *the golden rule*. Juryn tar även hänsyn till advokatens arvode på 30-50 % och dömer därmed ut ett högre skadestånd. I Sverige fastställs skadeståndsbeloppet av domare, som istället har en juridisk syn på brottsoffret. Gällande ersättning för sveda och värk använder sig rättstillämparen av klara riktlinjer från Trafikskadenämndens tabell gällande ersättningsbeloppen. Även om tabellen ej är bindande för domaren, är användning av denna vanlig. Någon hänsyn till advokatens arvode tas ej.

Sammanfattningsvis kan konstateras att rättstillämparen i Sverige strävar efter att ersättningen som beviljas den skadelidande skall vara så proportionerlig till skadan som möjligt. Att bestraffa skadevällaren kommer i andra hand. I USA verkar det huvudsakliga syftet istället vara att bestraffa det skadegörande företaget och ersättningen till skadelidande kan därmed bli mycket hög i jämförelse med skadans storlek.

Hedonic awards, det vill säga ersättning för förlust av enkla njutningar i livet, är en princip som gäller i USA. Huvudregeln i Sverige är att detta ej ersätts. Dock är särskilda olägenheter till följd av skadan ersättningsgilla och i ett avgörande har HD beviljat ersättning för förlust av hobbyaktivitet under denna post. Skillnaden mellan skadeståndsbeloppen är dock enorm. Den svenska mannen som gick miste om sportdykning på grund av sin skada beviljades ersättning med 8 650 kr.²⁰³ Detta kan jämföras med 1,02 miljoner USD, som domstolen i Illinois ansåg vara en skälig ersättning för att inte längre kunna ta långpromenader och arbeta i trädgården.

Gällande vilka skador som är ersättningsgilla är likheterna stora, förutom att ersättning för ideell skada betalas ut för fler förluster i USA i jämförelse med Sverige. Skillnaden tar sikte på de psykiska skadorna. I Sverige är renodlade psykiska besvär skadeståndsberättigade, dock ersätts ej sorger och besvikelser, vilket skiljer sig från USA. Enligt det amerikanska rättsystemet ersätts även till exempel saknaden av sällskap då en anhörig drabbats av en skada. Psykisk skada som drabbar anhöriga ersätts endast om personskadan lett till döden i Sverige. Huvudregeln i Sverige är att ideell skada endast ersätts till den som direkt drabbats av en personskada. I USA ersätts även de personer som indirekt drabbats av ideell skada. Viss skillnad föreligger även gällande ersättning för ren ekonomisk skada. I Sverige är denna typ av skada aldrig ersättningsgill. Detta är huvudregeln även i USA, dock har några domstolar gjort undantag till denna huvudregel.

Det är tydligt att antalet produktansvarsmål är betydligt fler i USA än i Sverige. Endast ett fåtal fall har tagits upp i de högre instanserna i Sverige och i USA är antalet skadeståndsanspråk på grund av produktskador mycket högt. Orsaken till detta är främst att ett domstolsförfarande är mer

²⁰³ NJA 1992 s. 642

lättillgängligt för skadelidande i USA. Käranden har inget att förlora på att försöka beviljas skadestånd för sin produktskada eftersom han ej behöver betala några rättegångskostnader om svaranden vinner målet. Det är också lätt att anlita en advokat eftersom USA är en advokattät nation och klienter lockas aktivt.

Skadelidandes medverkan till produktskada kan medföra jämkning eller att skadevållaren går fri från ansvar både i USA och i Sverige. I Sverige sker jämkningen efter graden av skadelidandes medvållande, vilket överrensstämmer med *the pure comparative fault rule*, vilken tillämpas i 14 delstater. I resterande stater sker jämkningen på ett annorlunda sätt, nämligen att käranden mister hela skadeståndet om en viss nivå av culpa uppnås. I Sverige kan jämkning av skadeståndet ske om det kan bevisas att skadelidande bidragit till skadan genom vårdslöshet. I USA är kravet för jämkning högre då det krävs *assumption of risk* hos skadelidande, det vill säga att käranden missbrukat produkten trots att han vetat om risken innan skadan inträffade. Detta tyder på att det är lättare för svaranden i Sverige att få till stånd en jämkning av skadeståndsbeloppet i jämförelse med USA. Dessutom finns det ingen motsvarighet till Sveriges jämkningsrätt då skadeståndsbeloppet anses oskäligt betungande för skadevållaren. Även om bestämmelsen används restriktivt gentemot företag i Sverige så föreligger ändå möjligheten till jämkning vid oskäliga belopp.

En tydlig skillnad mellan USA och Sverige är att även säljare åläggs strikt produktansvar i USA. I Sverige begränsas det strikta ansvaret till tillverkare och importörer. Säljare ansvarar endast för *anonyma produkter*. Till skillnad från Sverige övergår produktansvaret för en produkt till det efterträdande företaget vid företagsöverlåtelse i USA. I Sverige mister konsumenter sin rätt att erhålla skadestånd för en produktskada om det skadevållande företaget blivit överlåtet.

I Sverige aktualiserar oftast regressrätt, gentemot övriga skadevållare, för den skadevållare som erlagts att ersätta skadelidande fullt ut. I vissa amerikanska delstater föreligger däremot ej regressrätt.

När det gäller bevisbördan ser den något annorlunda ut för skadelidande i USA. Det som skiljer sig från Sverige är att käranden även måste bevisa att defekten existerade då produkten lämnade svarandens kontroll. I svensk rätt ligger bevisbördan för detta förhållande på svaranden, vilket kan befria skadevållaren från ansvar om han kan visa att säkerhetsbristen ej förelåg då produkten sattes i omlopp. Viss skillnad föreligger även gällande beviskravet. I Sverige krävs full bevisning för att säkerhetsbrist samt att skada föreligger, dock har viss bevislättning beviljats gällande orsakssambandet. USA har inte lika höga krav på bevisningen, då det räcker med *preponderance evidence*, nämligen att skadelidandes version är mer trovärdig än falsk.

Efter en undersökning av ansvarsfrihetsgrunderna för skadevållaren verkar det föreligga fler undantag som befriar svaranden från ansvar i Sverige.

Bland annat är utvecklingsfelen undantagna från produktansvaret i svensk rätt. I amerikanska domstolar har däremot *the state of art defence* inte fått något större genomslag och att produktskadan är orsakad av ett utvecklingsfel räknas endast som en del av bevisningen. Ansvarsfrihetsgrunden som bygger på att skadevällaren skall gå fri om säkerhetsbristen beror på att den överensstämmer med tvingande föreskrifter är strängare i USA. I USA kan denna grund endast åberopas om företaget blivit anlita av regeringen för att tillverka den specifika produkten och följt de preciseringar angående produktens utformning.

Hur länderna definierar produkt skiljer sig i vissa avseenden. USA tillämpar en något vidare definition, då byggnader och elektrisk kraft innefattas i begreppet.

6.3 Konsumentskyddets omfattning och konsekvenser av produktansvarets uppbyggnad

Efter en komparation mellan Sverige och USA framstår det klart att konsumentskyddet är starkare i USA avseende produktskador. Möjligheterna för skadelidande att få ersättning för sina produktskador är större i USA och ersättningsbeloppen är dessutom betydligt högre än vad som döms ut i Sverige. Exempel på bestämmelser som är mer konsumentvänliga i USA är att även säljare är primärt ansvariga för produktskador, att fler ideella skador är ersättningsgilla och lättillgängligheten till en domstolsprocess. I USA är också beviskravet som ställs på skadelidande lägre än i Sverige. Gällande jämkning av skadeståndsbelopp krävs en mindre grad av vållande i Sverige i jämförelse med USA. Jämkningsreglerna är därmed strängare i Sverige och mer konsumentvänliga i USA. Anledningen till att principen *Successor liability* infördes i USA är just konsumentskyddet. Produktansvaret går över på efterträdande företag och kan åläggas strikt ansvar för produktskador som orsakats av den tidigare ägaren.

De hårda reglerna inom produktansvarsområdet i USA leder till att företag är rädda för att bli ersättningsskyldiga till höga belopp om deras produkt innehåller en defekt. Detta bidrar till att alla nödvändiga säkerhetsåtgärder vidtas vid tillverkningen av produkten, vilket leder till säkrare produkter för konsumenten.

Även om konsumentskyddet är starkare i USA, finns vissa undantag där Sveriges bestämmelser är mer konsumentvänliga på produktansvarets område. För det första har käranden bevisbördan för att defekten i produkten förelåg vid överlåtelsen i USA. I Sverige behöver inte käranden bevisa detta, utan denna bevisbörda placeras istället på svaranden som en ansvarsfrihetsgrund. Det bör också påpekas att principen om solidariskt

ansvar har avskaffats i flera delstater. Dessa delstater har istället infört *market share liability*, vilket enligt min åsikt är ett rimligare sätt att fördela ansvaret. Detta är dock till nackdel för skadelidande eftersom denne då ej kan välja vem han vill rikta sitt skadeståndsanspråk emot.

Ett strängt regelverk för produktansvar leder till att priserna på produkter höjs, eftersom företag måste teckna omfattande ansvarsförsäkringar och kostnaderna för företaget ökar då säkerhetsåtgärder måste vidtas. Höjda prisnivåer är till nackdel för konsumenten. Det kan också leda till att företagare inte vågar satsa på nya produkter, då riskerna att bli erlagd skadeståndsskyldighet är för stora. Framförallt tänker jag här på utvecklingsfelen, som inte är accepterade som en ansvarsfrihetsgrund i de flesta amerikanska domstolar. Risken för att bli erlagd skadestånd för oförutsedda skador är därmed större gällande nya teknologier och det lönar sig ej att investera i nya projekt. Det amerikanska produktansvarets omfattning påverkar också den internationella konkurrensen negativt för amerikanska företag. Dessa har större press på sig med tanke på att risken för att bli utsatt för ett produktansvarsanspråk är större och kostnaderna för ansvarsförsäkringar är högre.

6.4 Avslutande kommentarer

Enligt min åsikt fungerar de svenska produktansvarsreglerna bra och några förändringar bör ej vara nödvändiga. Det är svårt att göra en direkt jämförelse mellan USA och Sverige och avgöra i vilket land som produktansvarsreglerna fungerar bäst. Det föreligger ett syfte bakom att det skall vara lätt att få tillgång till en domstolsprocess och att enorma summor ofta döms ut av domstolen. Som tidigare påpekats är synen annorlunda i USA gällande den enskildes ekonomiska försörjning och statlig hjälp är ovanligt. I Sverige är det däremot ofta enklare att få ersättning från sitt försäkringsbolag än genom ett skadeståndsanspråk. Dessutom är många av de amerikanska företagen mycket stora och mindre ersättningsbelopp skulle inte ge de skadegörande företagen incitament att förbättra sina produkter.

Ett faktum som verkar främmande för mig är att den skadelidande även skall ha rätt till ersättning för *punitive damages*. Syftet med detta skadestånd är främst att *bestraffa* det skadegörande företaget. Enligt min åsikt borde det därför vara mer rimligt att denna ersättning går till staten eller liknande och ej till den enskilda personen. På så sätt skulle kanske incitamenten att driva igenom ett skadeståndsanspråk minska hos vissa skadelidanden och produktansvarsmålen minska. Vissa stater har modifierat *straffskadestånden* på detta sätt.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 2000/01:68 – Ersättning för ideell skada

Prop. 1990/91:197 – Om produktskadelag

SOU 1995:33 – Ersättning för ideell skada vid personskada

SOU 1979:79 – Produktansvar II Produktansvarslag

Rättsakter från EU

Rådets direktiv om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister, 85/374/EEG

Litteratur

Owen, David G., *Products liability law*, Thomson West, 2005.

Dobbs, Dan B., *The law of torts*, West Group, 2000.

Hellner, Jan; Radetzki, Markus, *Skadeståndsrätt*, 7:e upplagan, Norstedts Juridik, 2006.

Brown, sam, *The product liability handbook*, Competitive Manufacturing Series, 1991.

Phillips, Jerry J., *Products liability in a nutshell*, 6th edition, Thomson West, 2003.

Howells, Geraint, *Comparative product liability*, Dartmouth Publishing, 1993.

Fairgrieve, Duncan, *Product liability in comparative perspective*, Cambridge University Press, 2008.

Blomstrand, Severin; Broqvist, Per-Anders; Lundström, Rose-Marie, *Produktansvarslagen - En kommentar m.m.*, Norstedts Juridik, 2002.

McAdams, Tony, *Law, Business and Society*, 6th edition, McDraw-Hill Irwin, 2000.

Forssén, Björn, *Produktansvar – en introduktion med författningskommentar*, Norstedts Juridik, 1996.

Bengtsson, Bertil; Ullman, Harald, *Produktansvaret en översikt*, 4:e upplagan, Iustus Förlag, 2008.

Radetzki, Marcus, *Praktisk skadeståndsbedömning*, Studentlitteratur, 2005.

Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, 2:a upplagan, Norstedts Juridik, 2003.

Product Liability Rules in OECD countries, Consumer Policy Series, 1995.

Produktansvar – en praktisk handbok för nordisk industri, Sveriges verkstadsindustrier, 1992.

Artiklar

Easton, Susan H, *The path for Japan? An examination of product liability laws in the United States, The United Kingdom and Japan*, Boston College International and Comparative Law Review, 2000.

Armas, Oliver J., *Y2K and product liability in the United States*, New York State Bar Association, 1998.

U.S. Product Liability Law Undergoes Revisions, Bowman and Brooke LLP, 1999.

Internet

<http://library.findlaw.com/1999/Aug/1/129315.html>, besökt 2009-01-06.

Rättsfall

NJA 1989 s 389

NJA 1992 s 642

NJA 1981 s 622

NJA 1982 s 421

Svea Hovrättsdom 21.11.2003 i mål T 9778-02

Hovrätten över Skåne och Blekinge, 24.06.2004, mål T 1228-03

Dardinger v. Anthem Blue Cross & Blue Shield, 98 Ohio St.3d 77, 781 N.E.2d 121 (Ohio 2002).

Boyle v. United Technologies Corp., 427 U.S. 500, 108 S.Ct. 2510, 101 L.Ed.2d 442 (1988).

Old Island Fumigation, Inc. v. Barbee, 604 So.2d 1246 (Fla.App.3 Dist.1992).

Kelley v. R.G. Industries, Inc., 304 Md. 124, 497 A.2d 1143 (Md.1985).

Liebeck v. McDonald's Restaurants, P.T.S., Inc., 1995 WL 360309 (N.M. Dist. 1994).